Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 179 (10776) | 1978 чылдың август 2, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

УЖУДУУШКУН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков орбитада «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» комплекстиң бортунга эртем-техниктиг шинчилелдерниң болгаш шенелделерниң программазын план ёзугаар күүседирин уламчылап турар.

Комплекстиң экипажы ээлчеглиг биология шенелделерин эгелээн. Деңзи чок байдалга үрезиннерниң өзериниң генетиктиг онзагай байдалдарын өөренип көөр сорулга-биле ук шенелдени кылган.

«Прогресс-2» транспорт корабли-биле ажылдарны уламчылап турар. Космонавтылар ажыглаар хуусаазы доозулган дериг-херекселдерин корабльдиң чүък чудүрер черинче дажыглап турар.

Чүък корабльниң орбитаже эккелгени агаарның курлавырын станцияже дажыглаар ажылдарны база уламчылаан. Орбитаже чедире берген агаарның чамдызын космонавтыларның космостуң ажык делгеминче үнер үезинде ажыглаан, ол ышкаш «Сплав» деп тургузугга технологтуг шенелделерни күүседир үеде чарыгдаан.

«Резонанс» дээр шенелдениң программазын ёзугаар техниктиг шенээшкиннерниң ээлчеглиг шенелдезин эрттирген. Ол шенелделерниң сорулгазы — орбитада комплекстиң динамиктиг характеристикаларын өөренип көөрү, ооң конструкцияларынга салдар чедирер чүүлдерниң хемчээлдерин тодарадыры болган.

«Салют-6» станцияның болгаш ийи корабльдерниң борт системалары чогумчалыг ажылдап турар. Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыының байдалы эки.

Чер чоогунуң орбитазында шинчилелдер уламчылап турар.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ!

1800 ТОННАНЫ

Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери бо хүннерге чедир ниитиниң малынга 1800 тонна сигенни кезип белеткээн. «Кызыл тараачын», «Саян» болгаш «Өөк» совхозтар тус-тузунда 600 ажыг тонна эки шынарлыг мал чемин белеткеп алган.

«Кызыл тараачын» совхозтуң механизастаттынган № 2 бригадазының (бригадири эш Чекулаев) сигенчилери өскелерни мурнап, онза кызымаккай ажылдап турарлар. Олар 400 тонна сигенни кезип, сарээттаан. Мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар эштер Николай Овчарев, Мурза Маады, Иван Элтеко, Геннадий Гредюшкин болгаш өскелер-даа хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, эрес-шудургу чоруун көргүзүп келгеннер.

Районнуң ажыл-агыйларында АВМ агрегаттарга бо үеге чедир 70 тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген. Ол ажыл амдаа хайнышкынныг уламчылавышаан.

Д. ОЮН.

НИИТИНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Ниитиниң малынга чем белеткелинче «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилеринден 191 кижи хаара туттунган, ооң иштинде 160 кижи сигенни хол кадыыры-биле берт черлерден кезип турар. Механизастаттынган бир бригаданы организастаан.

Бо хүннерде ук совхозта беш чүс хире тонна сиген, ийи чүс тонна будук-бүрү белеткеттинген. Будук-бүрү чыылдазында школачылар хөйү-биле киржип турар.

Мал чеминиң белеткелчилериниң аразында социалистиг чарыштың түңнелин ажыл-агыйга беш хонуктап үндүрерин доктаадып алган.

К. МААДЫ.

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында пенсионерлер, школачылар бо хүннерде мал чеминиң белеткелинче хаара туттунган. 33 кижи будук-бүрү белеткелинде ажылдап турар. Сөөлгү хүннерге чедир олар 26 тонна будук-бүрүнү белеткээн болгаш ону кыштагларга барып чедирген.

Мал чеминиң белеткели амгы үениң чугула айтырыы. Өлче бүгү кижилер, албан организация черлериниң удуртукчулары кичээнгейни салып турар. Ындыг турбуже «Ак-Туруг» совхозтуң бо салбырының удуртукчулары будук-бүрү белеткээн школачыларны болгаш пенсионерлерни кежээ чанарда машина-биле хандырбайн баар таварылгалар бар. Суурдан эдээп ырак 7—8 километр хире черге ажылдап турган бо чаштар болгаш кырганнар чадаг чанар ужурга таваржып турар. Бо четпести боldурбазы күзенчиг.

Ч. ТОВАРИШТАЙ.

Республиканың ажыл-агыйларының фермаларынга четчир чем-суурну тургузары — бүгүдениң алдарының херээ, ынчангаш ол чугула болгаш харысалгалыг кампанияга эң идепкейлиг киржиилиңер!

ПЛАННЫ КҮҮСЕТКЕН

Өвүр районнуң коммунал ажыл-агый комбинадының коллективи оңгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында бригадалар болгаш тус-тус кижилерниң аразында социалистиг чарышты калбартканындан чоңга ачы-дуза чедирериниң планын 113,9 хуу, орулга киирип алырын —108,2 хуу күүсеткен.

Комбинаттың бүгү цехтери, участоктары социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен. Ооң иштинде чунар-бажың коллективи «Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы» деп ат дээш демисежип турар. Ооң ишчилери бирги чартык чылда планын 115,6 хуу күүсеткен.

Боттарының кызымак күш-ажылы-биле нииити бүдүрүлгениң план күүселдезинге улуг үлүг-хуузун киирип турар мурнакчылар хөй. Оларга одакчылар Оя Кыргыс, Александр Очур, гостиница ажылдакчылары Моңгуш Тоорук, Балчаа Мандан-Хорлуу болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Д. АГБААН.

НОГААНЫ — ЧОНГА

Чоокку хүннерден эгелеп, Кызыл хоорайның болгаш найысылал чоогунуң чурттакчылары бо чылгы капустаны садып ап эгелей берген. Чаа ногааны чурттакчыларга чедирер талазы-биле Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң ишчилери эвээш эвес үлүүн киирип турар. Олар бо хүннерге чедир 44 тонна капустаны чүдүрүп чорутканнар.

Капуста ажаалдазында үш звено хаара туттунган. Оларның аразында калбарган социалистиг чарышка Саяна Моңгуштуң удурткан сес кижи составтыг звенозу тиилекчи болуп турар. Ооң коллективи 17 тонна капустаны ажааган. Ажыл ында кидин түлүк.

Д. ИРГИТ.

ЧУРУКТАРДА: звено удуртукчузу Саяна Моңгуш; чаа ажааган капустаны чүдүрүп турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРБҮШААН

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының коллективи ажыл-ишчи сонуургал-биле таныжкан. «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде «Мелиорацияны мурнундаазы дег, кызымаккай хөгжүдери чугула. Мелиорастаан черлерниң ажыглалын экижидери, оларны ажыл-агыйларның шиңгээдип ап турарында бар хожудаашкынны узуткаары маңаа кол сорулга болур ужурлуг» деп айыткан. Суггатгыг черлерниң ажыглалын экижидер болгаш ук черлерниң дүжүткүрүн бедидеринче кичээнгейни угландырып турары ёзулуг-ла шын. Республиканың шөлдеринге суггарылга системаларын тударынга бистиң автобаазаның чолаачылары киржип турар болганда, бистер моон соңгаар-даа бистен хамааржыкап бүгү-ле чүүлдерни кылып, төлептиг үлүг-хуувусту киириштиреринге белен бис.

Оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседири дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка идепкейлиг кириштиишаан, «Тыва суг-тудуг» трестиң автобаазазының коллективи бирги чартык чылдың планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Чүък сөөртүлгезиниң планы 114,4 хуу күүсеттинген болгаш чүък эргилдезиниң база пландан ажыр 6,7 хуу күүсеткен. Ол дээрге автобаазаның чолаачылары улус ажыл-агыйынга 457,8 муң тонна чүъкту сөөртүп берген болгаш 14.788,5 муң тонна-километрни ажылдап кылганы болур.

«Тыва суг тудуг» трестиң бригадаларының аразында социалистиг чарышка бирги чартык чылда бүдүрүлгениң хоочуну В. Котельниковтуң бригадазы тиилекчи болуп үнген. Оларның бригадазы планныг онаалдаларын ай санында 110—115 хуудан кудулатпайн күүседип турар. Мурнакчы коллективтиң күш-ажылчы календарында ам октябрь ай чоруп турар. Бригададан тергиинннериң тергиини чолаачы Анатолий Петрович Казанцевке ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң болгаш кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел ТК-зының «1977 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хүндүлүг диплому» тывысканы бүгү коллективке өөрүшкү болган.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинде киржип турар В. Вахревтиң бригадазы база эки көргүзүглерни чедип алган. Ол бригада планныг онаалдаларын ажыр күүседип турарындан ангыда 3850 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган. С. Темаевтиң комсомолчу-аныяктар болгаш К. Бады-оолдуң чолаачылар бригадалары өске мурнакчы бригадалардан тудак чок ажылдап турар. Мурнакчы чолаачылар К. Бады-оол, С. Темаев, В. Алибаев, В. Кудряшов, В. Баву-Сүрүң, А. Неволин, В. Сорокин, А. Афанасьев олар амгы үеде 1979 чылдың февральдың үлүүнде ажылдап турар үени мурнаан шалыпчылар.

Автобаазаның мурнакчы 6 бригадалары мындыг социалистиг хүлээлгелерни алган: чыл планын Улуг Октябрьның байырлалын таварыштыр, а чүък сайгарарының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда — октябрь 7-де күүседир.

Бирги чартык чылдың эки түңнелдери — коллективтиң социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеттиинериниң бадыткалы.

В. СКОПИН.

ЧАА ДҮЖҮТТҮҢ ТАРААЗЫ

ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА-ның корр. Боббис). Донуң тараа хүлээп алыр пункттарында чаа дүжүттүң 2,5 миллион тонна тараазы кирген. Дүжүт ажаап алышкынының хайнышкынныг ажылында ийи муң звенолар болгаш отрядтар ажылдап турар.

Тараа бүдүрер «Гигант» совхоз кедээниң ишчилеринге бедик үлегерин көргүскен. Чаа дүжүттү дүрген болгаш шынарлыг ажаап алыр дээш чарыш калбарган. Сальск, Егорлык, Багаев болгаш өске-даа мурнуу районнарның комбайнерлери ажаап алышкынны доозарының кырында келген. Он-он колхозтар болгаш совхозтар күрүнеге тараа дужаарының улус ажыл-агый планнарын ажыр күүсеткен.

Донуң механизаторлары техниканы ажыктыг ажыглаарын чедип алган. Агрегат бүрүзү ийи ээлчег-биле ажылдап турар.

Бригада аргазын калбартканының түңнелинде транспорт конвейерниң ажылы дүргедээн. Таганрогта «Севкавтранс» каттыжышкында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. Калиниченконуң бригадазының кежигүннери социалистиг чарышка тиилээн. Бригаданың кежигүннери 12 автоноседилер-биле хонукта 5258 муң тонна тарааны азы сес ээлчег нормазын күүседип турар.

• • •

КИЕВ. (СЭТА-ның корр. Т. Аркушенко). Украинада эң улуг «Россия» колхоз тараа ажаап алышкынын дооскан. Ниитизи-биле 19,7 муң тонна тарааны колхозчулар чыып алган. Гектар черден-не 40 центнер азы эрткен чылдаазындан дөрт центнер хөй тарааны алган.

Ажаалда-транспорт отрядтарын тургускаш, техниканың тус-тус участоктарже баарын шын таарыштырганының түңнелинде ажаап алышкын чогуур үезинде доозулган. Механизатор коммунистер Н. Костыркин, Н. Левшунов олар чарышка шылгараан. Оларның кайызы-даа 15-15 муң тонна тарааны бастырган.

Украинаның тараазы Төрээн чурттуң курлавырынче хүн бүрүде хөйү-биле кирип турар. Запорожье, Крым, Одесса областарның ажыл-агыйлары күрүнеге пландан ажыр тараа садарын уламчылап турар. Республиканың тараа хүлээп алыр черлеринде 4,5 миллион тонна тараа кирген.

• • •

ДНЕПРОПЕТРОВСК. Павлоград районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозунуң тараажылары тараа хүлээп алыр черже дүүн тергиин эки шынарлыг баштайгы муң тонна тарааны чүдүрүп чоруткан. Бедик шынарлыг үрезин тараа бүдүрериниң чогуур технологиязынга Чередовой суурда тургускан күштүг болгаш үнелиг кызыл-тастар талазы-биле агрохимиктиг лаборатория идиг берип турар.

Ук лабораторияның специалистери тараада шыкты болгаш клейковиналарны шаг-үргүлчү хайгааравышаан, дүжүт ажаап алыышкынының хуусааларының талазы-биле тодаргай сүмелерни чер ажылдыгларга берип турарлар.

Павлоград тараажыларының эки дуржулгазын Днепр кавызының бүгү чер ажылдыглары ажыглай берген.

(СЭТА).

Төрээн чуртка — хөй дүктү

БАШТАЙГЫ УДААДА

Тожу районнуң ажыл-агыйлары тус черниң агаар-бойдузунуң онзагай байдалындан хөй кыргылдазын өске черлерден орай эгелээр. Бо хүннерде «Тоора-Хем» совхозта кыргылда кидин түлүктеп эгелээн болгаш ооң баштайгы түңнелдерин үндүрген. Кыргылдага кирген баштайгы 8 кодааның 2903 баш хоюндан чеди тонна ажыг дүктү алган. Ол болза хой санындан алза чогуур дүк планын малчын бүрүзү ажыр күүседип турары ол.

Совхозтуң мурнакчы хойжулары Даш-оол Көл хой бүрүзүнден 3 кг, Виктор Ак 2,933 кг дүктү кыргып ап, хүлээлгезин ыракта ажыр күүсеткеннер.

Кыргылданы электриниг 12 хачы болгаш 20 хире хол хачызы-биле чорудуп турар. Кыргыкчылардан М. Марат, С. Күнзенмаа хүнде 25—30 хойну электриниг хачы-биле эки шынарлыг кыргып турарлар. Ол ышкаш хол хачызы-биле Ч. Бараан, Х. Бараан, Б. Чамыкай олар хүнде 15—20 чедир хойларны кыргып, мурнакчылар болуп турарлар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Шагаан-Арыгда амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседир дээш, ажыл-ишче бүгү күштү мооңнеп турарлар. Ол комбинат бирги чартык чылдың планын 102 хуу күүсеткен.

Ында комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразында чарышка дээре көргүзүглерни чедип алган коллектив Галина Ондаровна Данзырын удурткан бригада болган. Ында аныяк дааранықчы бүрүзү бедик көргүзүглүг ажылдаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чедип алганнар. Аныяк даараныкчылар чартык чылда планныг онаалдазын 112 хуу боттандырган. Эрткен 6 айларда олар 9306 рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрерин 10 муң 421 рубль кылдыр күүсеткеннер.

Бо бригада республиканың амыдырал хандырылга черлеринде комсомолчу-аныяктар ортузунга калбарган социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп, ВЛКСМ Тыва обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТАРДА: Шагаан-Арыгда амыдырал хандырылга комбинадында даараныылга цехиниң мурнакчы даараныкчызы, комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири Галина Данзырын (солагай талазында) эжи-биле. Оң талакы чурукта Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң мактаалдыг ажыл-ишчилериниң бирээзи Моңгуш Кодур Билигиновна. Ол өөнүң ээзи Моңгуш Оттук Даржаевич-биле ажыл-агыйга хөй чылдар дургузунда малчыннаан. Оларның кайызы-даа орден-хавыялыг. Оргу-Шөлде аныяктарның хойжу бригадазының үндезилекчилери. Кайызы-даа чээрби ажыг чылда аныяк оолдар, кыстарны мал ажылынга өөредип, дагдыныкчылап келгеннер. Эрткен чылын бо хойжу өг-бүле төрүүр чүс баш хойга онааптыр хураганнарны менди камгалап ап, хөй дүктү күрүнеге дужааганнар. Оларның аалы бо хүннерде хем бажында серин, одарлыг черде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ июль (1978 ч.) Пленуму чурттуң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында тодаргай шиитпирни хүлээп алган. Ук Пленумга бистиң партияның Төп Комитединиң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш Пленумуң доктаалы-даа совет кижилерниң күш-ажылчы хейзин киирип турар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдериниң хемчеглериниң дугайында тускай доктаалы — бистиң республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинче партия болгаш чазак кайы хире улуг сагыш салып турарының херечизи-дир. Ында харылзаа албаның черлериниң ажылын экижидери-биле чаа-ла харылзаа тудугларын кылырын, чоңга ачы-дузаа чедирериниң хевирлерин калбартып, шынарын экижидерин көргени билдиңгир болгай. Бистиң республиканың харылзаачылары ол талазы-биле ажылдап, боттарының үлүүн аңаа киириштирип-даа турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарында» продукцияның шынарын бедидери-биле чергелештир, ниитилел бүдүрүлгезиниң быжыг өзүлдезин болгаш продукцияның шынарын, ажылдың ажыктыын бедидерин оңгу беш чылда чедип алырын онзалап айытканы. Ону бистер, харылзаачылар, шынар дээрге, хаңы утказы, чугула чүүл-дүр деп билип турар бис. Ол болза, харылзааның ачы-дузаа чедирер хевирлерин улам калбартыры, телеграммаларны шын хүлээп алгаш, ээлеринге чогуур үезинде чедирери, телефон аппараттарының үзүк чок, дыңнангыр ажылдаары, чагаа-бижиктерни саадал чокка чедирери, радиоаппаратураларның эки ажылдаары дээш өске-даа хевирниң негелделери-дир.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң Сарыг-Септе харылзаа белдириниң коллективи болгаш ооң ажылдакчылары, бүгү-ле бүдүрүлге черлери ышкаш, чыл санында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар дээш социалистиг чарышка киржип турар. Планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш демиселге бисте партия, комсомол организацияларының болгаш профэвилелдиң местному органнзакчы болгаш кижизидикчи ролюн көргүзүп турар. Оңгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыының көргүзүглери база эки болган. Бистиң харылзаа белдири бо беш чылдың бирги болгаш ийиги-даа чылдарында республиканың харылзаачыларының чарыжынга каш удаа тиилеп келген. Бо-даа чылын бистиң коллектив шалыпчы ёзу-биле ажылдап, мурнуку одуругдан үнмейн турар. Тодаргайлаарга, орулга киирериниң болгаш продукция хемчээлиниң планнары чедиишкинниг күүсеттинген. Ол ышкаш радиоточкалар тургузарының бүдүн чыл планы хуусаазындан дыка эрте күүсеттинген.

БИСТИҢ харылзаа белдиринде ажылдың болгаш ачы-дуза чедирериниң шынарын экижидериниң айтырыы чугула черни ээлеп турар. Ажылдың участок бүрүзүнүң специалистери, ажылдакчылары-даа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, ажылдың шынарын экижидери дээш чарышта үре-түңнелдиг киржип турар. Ооң түңнелинде бисте мурнакчыларның саны улам көвүдеп турар. Оларга почта чедирериниң оператору Т. Берестова, телефонистер А. Яковлева, А. Дрябинина, харылзааның Бүрен-Хем салбырының начальниги Н. Котельникова, почтачы М. Санчат болгаш өскелер-даа хамааржыр. Үстүнде ады үнген кижилер коллективте он болгаш оон-даа хөй чылдарда ажылдап, аныяктарның дагдыныкчылары боор турарлар. Чогум-на олар социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, үлегер-чичээн көргүзүп, арга-дуржулгазын харам чокка нептередип турар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чурттуң чоннуң болгаш улус ажыл-агыйның почта харылзаазы-биле хандырарың улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» чоокта чаа үндүрген доктаалынга холбаштыр харылзаачыларның мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Бистиң районда харылзааның өске-даа хевирлеринде ышкаш, почта чедириилгезинде чамдык четпестер бар. Ол талазы-биле доктаалда айыттынган четпестер биске база бүрүңү-биле хамааржыр. Хөй-хөй харылзаа черлеринде чагаа-бижиктерни, солун, сеткүүлдерни хол-биле сайгарып, тарадыр болгаш оларны чагыкчыларга, адрессаттарга чедирериниң хуусааларын үзүп турарын доктаалда айыткан болгай. Ындыг таварылгалар бисте-даа барын ажыы-биле чугаалаар херек.

Чоннуң болгаш улус ажыл-агыйын почта харылзаазы-биле чогуур үезинде, бедик шынарлыг хандырар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы бистиң хүн бүрүде ажылывыска хажыдып болбас удуртулга болур. Районнуң хемчээлинге почта материалдарын, посылкаларны хүлээп ап, сайгарарын улам долу механизастаарының хемчеглерин алыры чугула. Ол бүгүнү чедип алыры-биле, доктаалда айытканы ышкаш, бистиң харылзаа белдиринге масса-политиктиг ажылды улам күштелдирип, дааңган ажыл-херек дээш хүлээп алыкчыларның, телефонистерниң, почтачыларның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның харысалгазын бедидер. Ол ышкаш кол чүүл — күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаар, чоннуң болгаш улус ажыл-агыйын почта харылзаазы-биле хандырарының культуразын бедидер апаар. Ол бүгүнүң дугайында чоокку үеде тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыры негеттинип турар.

БИСТИҢ ажыл-иживис районнуң болгаш бүгү республиканың-даа беш чыл планнарын амыдыралга боттандырарынга идиг боор турарынга бистер, харылзаачылар, чоргаарланып турар-даа бис. Планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чайгылыш чок боттандырарының кол чепсектериниң бирээзи — социалистиг чарышты улам калбартып тургаш, оңгу беш чылдың үшкү чылының планнарының бүгү көргүзүглерин хуусаадан эрте күүседири — бистиң эң чугула сорулгавыс боор турар.

В. ВАСЮКОВ,
Сарыг-Септе харылзаа белдириниң начальниги.

АЖЫКТЫГ БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ

Онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чеди айлары эрткен. Бистиң бүгү Төрээн чуртта ышкаш, Тыва АССР-ниң үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары «Эң-не хөй, эки шынарлыг, эвээш чарыгдалдарлыг продукцияны бээр дээш!» кыйгырыгның адаа-биле ажылдап, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш аңаа партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелинде айыткан чүүлдерге болгаш түңнелдерге удуртулга болдуруп, улам сорук киришкининиг ажылдап турар.

Республиканың дыка хөй бүдүрүлге коллективтери бедик темпилиг ажылдавышаан, шынар экижидишкинин чедип ап турар. Тыва АССР-ниң найысылалында дааранылга комбинадының бо талазы-биле ажылының түңнелдерин чижекке ап болур.

Шынар болгаш ажыктыг чорук дээш ында демиселдиң түңнели көстүп келген: бир эвес фабриканың продукциязының 6 хевиринге эрткен чылын күрүнениң Шынар демдээн тывыскан болза, бо чылын оларның саны он чеде берген! Ол чүгле Шынар демдээн тывыскан чүүлдер-дир. А бир эвес онгу беш чылдың үшкү чылының шынар планын көөр болза, даараглыг бүгү кылыгларның 76,2 хуузун бирги сорттуг болдурарын айыткан. А херек кырында күүселде — 96,6 хуу болган. Ол дээрге, бо чылдың эрткен алды айларының түңнели-дир. Шынар айтырыын чугулалап көрүп, бо талазы-биле база-ла чедиишкинниг ажылдап турар бүдүрүлге коллективтерин ам-даа адап болур.

Даг-руда бүдүрүлгелериниң иштинден «Каа-Хем» разрезин киирип болур. Оон берип турар хөмүр-дашының холумактыг деңнели үргүлчү эвээжеп келген. Бир эвес бо чылдың бирги чартыында бо талазы-биле көргүзүг 13,1 хуу кылдыр планнаттынган болза, херек кырында — 13 хуу болган, оон экономиктиг камналгазы — 3 муң ажыг рубль болур.

«Росводпром» каттыжышкынның демир-бетон кылыглар заводунуң коллективин мурнакчыларның одуруунга киирип болур. Республиканың ол ышкаш продукция берип турар бүдүрүлгелеринден ол завод эң эки көргүзүглериг бооп турар. Оларны деңнеп көрүп болур бис: бир эвес ол завод бо чылдың бирги чартыында бодунуң продукциязының 84,3 хуузун баштайгы негелдеде-ле дужаап турар апарган болза, «Тудуг кезектери» комбинатта — оон барык ийи катап эвээш, азы чүгле 41,6 хуу бооп турар.

Дериг-херекселдерни билдилиг ажыглаарының, курлавырларны дилеп тыварының түңнелинде республиканың чамдык бүдүрүлгелериниң продукциязының шынарынга хомудалдар кирер чорук эвээжээнин база айтыр херек. Оларга, чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызылдың мебель фабриказы, эът комбинады, тараа продуктулар эргелелиниң сайгарылга баазазы дээш өске-даа черлерни хамаарыштырып болур.

Кызылдың тууйбу заводунуң коллективи шынар дээш демиселче база кичээнгейни күштелдирген. Оон түңнелинде эрткен чылда турганы-биле деңнээрге, үрей кылыр чоруктан каража-хогарал ийиден хөй катап эвээжээн. Бир эвес ону акшаже шилчидер болза, 13,4 муң рубль чедип турар-дыр. Тываның автосептелге заводунга хомудалдарның саны эрткен чылдыындан 45 хуу эвээжээн.

Ынчалза-даа республиканың чамдык бүдүрүлгелери, харын-даа мурнунда мурнакчыларга санадып турганнар безин шынар айтырыынче кичээнгейни кошкатканын айтыр херек. Бантай республиканың сүт комбинадын ап көрээлиңер. Ында үрей кылыр чоруктан чидириг мурнукузундан дыка көвүдээн. Оон продукциязынга хомудалдар бо-ла келир. Ол чылдагааннардан болган чидиригниң түңү дендии хөй — 50 муң ажыг рубль болган. Оон бүдүрүлгелериниң санитарлыг байдалы багай, дериг-херекселдер четче ажылдавайн турар. Чижээ, бо чылдың июнь айында Чадаананың болгаш Шагаан-Арыгның саржаг заводтарының хыналдага киирген продукциязының 20 хуузу үрей кылдынганы илерээн. А Шагаан-Арыг заводунда санитарлыг байдалының дыка багайын хыналда көргүскен.

Кызылдың алгы заводунуң коллективиниң, ылангыя идик даараар цехтиң продукциязын инспекция органнарының талазындан браактап, холуур чорук база көвүдээн. Хыналдага киирген хөй идиктерниң барык 9 хуузу үрей кылдынган болган. Ылангыя уругларның кидис идиктериниң шынары дыка багай бооп турарын инспекторлар онзалап демдеглээн.

«Сельхозтехниканың» септелге кылып турар бүдүрүлгелериниң адынга база хөй хомудалдар кирип турар. А хыналда кылырга, ындыг хомудалдар шынап-ла дугжуп турар болган. Чижээ, «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалыкта районнар аразының каттыжышкынынга кылганының соонда хынаан моторларның, агрегаттарның болгаш өске-даа чугула кезектерниң 80 ажыг хуузу чедир кылдынмаан азы хүлээп алыр аргажок болган.

Кызылдың «Чечек» ательезиниң продукциязынга херелекчилерниң хомудалы база кээп турар. Оон чылдагааны база-ла шынарже чогуур кичээңгей салбайн, коллективи ол дээш демиселче мөөңневейн турары болур. Чоокта чаа ательениң хыналдага кирген продукциязының барык чартык кезии үрей кылдынган, куду шынарлыг болган.

Республиканың аъш-чем бүдүрүлгелериниң продукциязының шынарының дугайында чугаа мурнунда-даа чылдарда үзүлбейн турганы билдингир. Бо хүннерге чедир-ле эргелел болгаш тус-тус бүдүрүлгелерниң администрациялары, оларның партия, профэвилел организациялары продукцияның шынарын экижидер талазы-биле кескү хемчеглерни албайн турар. Ону көргүзүп турар чап-чаа чижек бо-дур: Ак-Довурактың, Чадаананың болгаш Кызылдың хлеб заводтарының хыналдага кирген продукциязының тус-тузунда 60, 12, болгаш 22 хуузу бракаттынган! Районнарның хлеб заводтарында шынарга кандыг-даа контроль-хыналда чок, дериг-херекселдерниң чамдызы четче ажылдавас, лабораториялар болгаш специалистер чедишпес азы чок бооп турар.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлге коллективтеринге бо чылын продукция аттестастаарының ажылының элээн экижээнин айтыр херек. Ол ажылды дааранылга фабриказында, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыгларының заводунда, эът комбинадында, «Тудуг кезектери» комбинатта болгаш өске-даа черлерде идепкейжиткен. Ниитизи-биле эрткен алды айлар иштинде аттестастаашкынга киирер продукцияның 30 хуузунга шынарның янзы-бүрү чадаларын тывыскан! Ынчаарга күрүнениң Шынар демдээн алган продукцияның үлүүн 2 хире хуу, а бүгү продукцияның 22 хуузу — 1-ги категорияже шилчиттинген бооп турар.

Үстүнде чижектерден алгаш көөрге, шынар айтырыынче кайда-ла чогуур кичээңгейни салып, контрольга алган болдур, ындыг черлер бо талазы-биле чедиишкинниг бооп турар. Ынчангаш бүдүрүлгениң ниити ажыл-херектери-биле кады шынар айтырыын холбаштыр шиитпирлээри, участок, цех болгаш тус-тус ажылдаар черлерге шынар дээш негелдени бедик деңнелге тургузары бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының, специалистериниң, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының чугула сорулгазы болур.

Г. ТУТЫНИНА,
Курхайгааралдың тыва лабораториязының килдис эргелекчизи.

Коммунист дугайында чугаа

АЖЫЛЧЫН АЛДАР

САРЫГ-СЕП чурттуг Виталий Гольцов чээрби чыл мурнунда шеригден чаа халажып чоруп ора, Кызылдың мебель фабриказынга кире дүшкен чүве-дир. Виталий аңаа келгеш эжик, соңга рамазы, шкафтар чазаан хөй-ле ажылчыннарны көрген. Оларның ажылдап турда шалыпкынын, эптиин, аразында найыралдыын эвээш үениң дургузунда магадап көрүп турган.

— Чоп кончуг сонуургаар кижи боор сен, дуңмай, «Орук чайла»-даа дээримге дыңнавас, чазаныкчылаар күзелдиг кижи болзуңза, чедип кел, кады ажылдаар бис — дээн чугаа ооң артындан дыңналган. Виталий хая көрнүп кээрге, улгады берген акый калбак маңзалар тудуп алган кирип орган.

— Буруулуг болдум, силерниң келгениңерни эскербедим. Халашкаш, чаа чанып бар чыдар кижи мен. Ажылдаар болза, солун ажыл-дыр, авам, ачам-биле сүмележир мен — дээн.

— Ынчал харын, дуңмам, ада-иениң сөзү кижиге сүме-ле болур болгай.

Виталий чазаныкчылаар күзелин келген кежээзинде-ле чугаалаан. Аңаа кым-даа удурланмаан. Адазы харын деткээн, а иези:

— Ийи-үш чыл иштинде шериг албанынга чораш, оода аалыңга ажылдавас кижи-дир сен, аа — деп, чаңгыс домак чугаалаан.

— Аныяктар оруун боттары тывар апарган шаг-дыр бо, улуг бүдүрүлге черинге ажылдаар дээн кижиниң күзелинге шаптыктаан канчаар, ажылчын кижи дег хүндүлүг кижи кайда боор — деп, адазы аңаа болушкан.

Виталий Гольцов Кызылга чедип келген. Мебель фабриказынга биеэги акый бо уткуй халып орган:

— Чөпшээредиң алдын бе, ол-ла болгай. Ам кады ажылдаар бис, хаарылга тудуп көрбээн мен дээш муңгарава, өөредип каар бис.

Ол акыйны Койгунак дээр болган. Стол, сандай чазап турда, шевери тергиин кижи болган. Виталий аңаа өөреникчилеп кирип алган.

Дуржулгалыг чазаныкчы ыяш хаарылгалап турда кылдыындан көөрге, хала чок. Чазаныкчының холдарының аайы-биле хаарылгадан дүрүг-дүрүг чоңгулар ушта халып-ла турар. Кажан Виталий боду тудуп кириптерге, ол дег нарын чүве чок ышкаш сагындырган. Чок болза хаарылгалаар дээш каап алган ыяжы шимчээр, азы хаарылгазы чылбас, бир-ле чүвеге үзүпкен ышкаш чылып бээр. Бичежек ыяштың бир ужундан өскезинге чедир чондуруптар дээш ол хинчектени бергеш, Койгунакка дилег кылып чеде бээр.

— Далашпа, кижи шевер бооп төрүттүнмес, өөренип алыр чоор, бээр көр-даан — дээш, оолдуң херекселин алгаш, ол боду чазанып кириптер турган.

Виталий Гольцов чүгле Койгунактан эвес, өске дуржулгалыг эштеринден база өөренип турган. Ол көрүп-даа, боду хол-биле тудуп-даа хөй чүүлдү өөренип алган.

КҮШТҮГ күзелге албадаткан сундулуг кижи кандыг-бир ажылды сегирип алыр болза, улам өөренипчел болгай. Виталий Гольцов бир ай хире болгаш бодунуң сандай, столдарны кылып турар апарган, а оон база бир ай эрткенде — ооң бүдүрген кылыгларынга техниктиг контроль килдизи таңманы базып турар апарган. Аныяк оолдуң шудургу күш-ажылы чонга ажыктыг болуп эгелээни ол. Аңаа Виталий-даа, ооң эш-өөрү-даа чоргаарланган. Ол чоорту-ла мергежилин бедидип, ёзулуг ажылчын болу берген.

АЛДАН чылдарның эгезинде Виталий Гольцовтуң амыдыралынга төөгүлүг болуушкун болган. Ону фабриканың коммунистери СЭКП кежигүнүнге бир үн-биле хүлээп алган. Аңаа рекомендация берген коммунистерден аңгыда, ооң эш-өөрү, удуртукчулары төлептиг коммунист болурунга бүзүрээннер. Ол идегел бадыткаттынып, Виталий Гольцов өскелерге үлегерлиг чоруун доктаамал көргүзүп келген.

Сес чыл мурнунда мебель фабриказының удуртукчулары чыылда цегинге чаа бригада тургузар дугайында айтырыгны чугаалашкан. Олар чүгле чыыкчылардан тургустунган коллектив болур. Ооң удуртукчузунга кымны томуйлаарыл?

Бригаданың кежигүннери-даа, бүдүрүлгениң удуртукчулары-даа Виталий Гольцовту томуйлаар дижип, ниити түңнелге келгеннер. Ол дуржулгалыг ажылчын, мергежилдиг организакчы, төлептиг коммунист.

Коллектив удуртуру амыр эвес болган. Ниити бригаданың план күүселдезин чедип алыр дээш бүгү күштү, арга-мергежилди мөөңнээр херек. Кады ажылдап турган өөрүнүң чамдыктары бригадир болганын бир янзы ажыглаар бодааннар. «Виталий бригадирлей бергенде чүү боор, шөлээден дилеп алгаш, хоорайлап турбас бе, ийи-чаңгыс ажыл шагы-даа үзүпсе ол бисче кайын чүве дээр, кады-ла ажылдап турган өөрүнче» дээр хөөннер база тургулаан.

Кыдыра сеткилдиг эрлер-биле канчаар чугаалажырыл? Негелде кижи бүрүзүнге дөмей дээрзин канчаар тайылбырлаарыл? Виталий Гольцов суртаал салып, беседа кылбаан. Ол эптиг үени манаан.

Бир хүн бригада кежигүннери — он кижиниң ийизи шалың соонда ажылга үнмээн. Кайызы-даа бир-бир хүннү үскеннер. Олар ажылдап чедип келирге, Гольцов бригада хуралы чыылдырган. Чурум үрээн эштерниң херээн көөр айтырыгны бир янзы чугаалажыр бодап алган.

Кажан бригада бир черге чыглып келгенде, Гольцов оожум үн-биле:

— Дүүн сес кижи ажылдадывыс, он кижиниң үлүүн күүседип шыдаан бис бе, эштер? — деп, айтырган.

— Шыдаан бис — деп, бригада кежигүннери чаңгыс кижи дег харыылааннар.

— Ынчаарга, бо ийи эш ам-даа келбес болза ажырбас ышкажыл, бис оларның орнунга ажылдап-ла тургай бис.

Бригадирниң чүнү элдээртип турарын олар баштай билбээннер. «Силер прогулдаңар, бис силерниң орнуңарга ажылдап каар бис?» Ол чүү дээни ол?

Прогул кылган эштер ам сөстүң утказын билгеш, човай бергеннер. Олар ажыл шагын дүш чок үзүп чорда, он кижиниң күүседир планын арткан өөрү күүседир дээш улам күженишкиниг ажылдап турган ышкажыл. Кажан олар өөрүнүң мурнунга буруузун миннирге, В. Гольцов таваар:

— Дүүнгү хүннүң планын чүс хуу күүсеттивис. Ол эки болбайн канчаар. Ынчалза-даа силер ийилээ ажылга үнген болзуңарза, планны 120 хуу күүседир турган-дыр бис ийин — деп, ол хомудап чугаалаан.

Бригада кежигүнү кижи бүрүзүнүң коллективке ролюн олар ынчан билгеннер. Чаңгыс кижиниң чидирген эвээш-даа, хөй-даа үези ниити көргүзүгге багай салдарны чедирерин олар ынчаар эскергеннер. Оон бээр чылдагаан чокка ажыл шагы үзер кижи чок апарган.

Ол он кижи составтыг бригада фабриканың чыылда цегинде ам-даа ажылдавышаан. Коллективтиң иштики амыдыралында өскерилгелер-ле хөй. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү мурнуку чылдардан оранчок бедээн. Алды кижи «Коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы» деп бедик атты чедип алган. Оларның арасында коммунист бригадир Виталий Гольцов, ооң дуңмазы Александр Гольцов, Леонид Юртаев, Василий Синельников болгаш өскелер-даа бар. Бригада онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыының планын 125 хуу күүсеткен.

ВИТАЛИЙ Артемьевич — идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол фабрикада улусчу дружинаның кежигүнү болуп, элээн каш чыл улаштыр ажылдап келген. Хамаатыларга амыр-дыш бербес ийи-чаңгыс хулиганнар-биле ол идепкейлиг демиселжип турар. Партияның эрткен область конференциязынга ону СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнүнге соңгаан. Ол дээрге коммунист кижиге улуг хүндүткел, бедик харыысалга-дыр. Партияның болгаш чазактың база СЭКП Тыва обкомунуң доктаалдарын бүдүрүлгениң коллективинге таныштырар, ону амыдыралга боттандырар херекке Виталий Артемьевич идепкейлиг киржип турар. Ажылчыннарның идей-политиктиг кижизидилгезинге хөй чүүлдү кылган. Оларны демниг коллектив болдурар, ниити бүдүрүлгениң план күүселдезин чедип алыр дээш эвээш эвес ажылдарны чоруткан.

Бо хүннерде ол бодунуң бригадазынга болгаш өске-даа ажылчыннарга СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң материалдарын таныштырып доозкан. Ол бодунуң болгаш ажылчыннарның хостуг үезин чөп ажыглап, бичии-ле чайлыг үени кижизидилгеге ажылынче угландырып турар.

— Силерниң болгаш бригадаңарның мооң соңгааргы сорулгазы чүл? — деп, Виталий Артемьевичиден айтырдым.

— Чыл планын хуусаа бетинде күүседири — деп, ол харыылады. — Бо чылдың планнарын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын удуртулга болдургаш, бистиң коллектив аңаа харыы кылдыр чартык чылдың планныг онаалдазын чедиишкинниг күүсеткени ол. Чоокта чаа бүдүрүлге хуралынга боттарывыстың аргаларывысты, курлавырларывысты санап көргеш, бо чылдың планын октябрь 7-де — ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда күүседир сорулганы салдывыс. Хүлээлгевис күштүг болгаш кижи бүрүзү даандырган ажылынга ак сеткилдиг ажылдап турар. Сөглээн сөске ээ болурунга бүзүрелдиг бис.

Д. ЧЫДЫМ.

Владивосток. Далайның садыг порту.
А. КАТКОВТУҢ болгаш Ю. МУРИВИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

ХҮЛЭЭЛГЕВИС КҮҮСЕТТИНЕР

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунуң материалдарын № 1469 орук-бүдүрүлге участогунуң коллективи ханы сонуургал-биле таныжып көрген. Пленумга көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң дугайында айтырыгны чугаалашканын изии-биле чүүлдүгзүнмүшаан, орукчулар районнуң совхозтарының ажыл-ижинге дуза кылдыр шефтээшкинни калбартырын шиитпирлээн бис. Ногаа культураларын тараан шөлдерни бөк үнүштерден арыглаарынга болгаш мал чемин белеткээринге бодувустуң машина-техникавысты ажыглап тургаш, киржир бис.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар аразында № 1469 орук-бүдүрүлге участогунуң коллективи бүдүрүлге планын күүседири дээш хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Ак-Довурактан Тээлиге чедир орук, Тээлиден, Шуй, Кызыл-Мажалыктан эң ырак Кара-Холдуң, Барыын-Хемчиктиң Аянгаты, Эрги-Барлык дээн ышкаш оруктарын харыылап турар бис. Үстүнде адааттынган автооруктарның улуг, биче септелгезин, ажыглалын үзүктел чок чорудуп турар.

Бирги чартык чылда оруктарның капитал септелгезин 111 хуу, ортумак септелгезин 112 хуу, бүдүрүлгениң ниити планныг ажылының хемчээлин 115 хуу кылдыр күүсеткен бис. Оруктарның агар септелге планын 100 хуу күүсеткеш, күрүне комиссиязынга дужааган.

Бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип келгенинден ажылчыннарның шалыны өзүп турар, эрткен 6 айларда бир ажылчынның ортумак ажыл төлевири 14 хуу өскен. Участокта партия, профэвилел, комсомол база хөй-ниитиниң организациялары алдынган хүлээлгелерни күүседиринче бүгү кичээнгейни угландырып, коллективтиң күжүн өлче мөөңнеп турар. Бистиң коллективте ур чылдарда үлегер-дуржулгалыг ажылдап келген механизаторларның, орукчуларның саны өскен. Оларга автогрейдерист Орус-оол Оржак, бульдозеристер Борис Оржак, Сарыг-оол Хертек, грейдер башкарыкчылары Оваа Оржак, Борбак-оол Моңгуш, Сендажы Оржак, чолаачы Чылбак-оол Соян, каңнакчы Орус-оол Оржак, Дамдын Сарыг-оол болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Орук мастерлери Белек-оол Дойбаа, Юрий Опай ажылынга харыысалгалыг, негелделиг специалистер.

Коллектив бодунга алган планын күүседиринден аңгыда районда совхозтарга, албан организация черлеринге керээ ёзугаар машина-техника күжү-биле дузаны чедирип турар. Кызыл-Мажалыктың бир кудумчузун, аэропорт шөлүн дескилээн бис. «Дөн-Терезин» совхозка база дузаны чедирген. Ындыг чижектерни хөйнү көргүзүп болур.

Бистиң коллективтиң бот-тывынгыр артистери эрткен часкы уран чүүл көрүлдезинге киришкеш, районга ийиги черни алгаш, түңнелинде телевизор-биле шаңнаткан.

Оруктарга, көвүрүглерге озал-ондак болу бээр хире черлерни хайгааралга ап келгенинден оруктарга ындыг таварылгалар болбайн турары орукчуларның чедиишкини.

Бистиң орук-бүдүрүлге участогу чыл бүрүде социалистиг чарышка Өвүр районда № 1473 орук участогунуң коллективин кыйгырып турар. Ам бо чылын база-ла чарыштыг эштеривиске аштырбас дээш бүгү-ле күжүвүстү салып ажылдап турар бис.

С. СЕРИН-ООЛ,
№ 1469 орук-бүдүрүлге участогунуң начальниги.

Көдээде чаа чүүлдер

АНЫЯКТАР КӨДЭЭГЕ АРТСЫН ДИЗЕ

Көдээниң аныяктары хоорайже чүге чүткүлдүгүл? Бо айтырыгны көдээ оолга азы уругга салыр болза, олар ооң кандыг-бир чаңгыс тодаргай чылдагаанын адаптары берге боор. Аныяк кижиге хөй-ле чүвелер херек: ооң кандыг машинага ажылдап турары, кандыг бажыңда чурттап турары, кандыг кудумчуларда чоруп турары, хостуг шактарда канчаар дыштанып турары дээш... шупту чугула.

Көдээде хоорай байдалындан артык чүүлдер база-ла хөй: каас-чараш бойдус, арыг агаар, байлак, делгем хову-шөлдер, эртинелиг тайга-сыннар дээш өске-даа. Ол бүгүнү камгалап, улам чаагайжытпышаан, көдээге күш-ажылдың болгаш амыдыралдың ат-алдарын көдүрери — көдээге кадрлар быжыглаарының айтырыын шиитпирлээриниң кол оруу ол.

Чоокта чаа мен Москва чоогунда «Борец» деп колхозка чордум. Ол дээрге РСФСР-ниң Кара хөрзүннүг эвес зоназында ажыл-агыйларының бирээзи. Ук зонаже улуг кичээнгей салдынганы билдингир болгай: онгу беш чылда оон хөгжүлдезинге 35 миллиард рубльдиң капитал салыышкыны көрдүнген.

«Борец» колхозтуң төп сууру Москва хемниң эриинде. Хем чүгле бойдусту каастап, көдээ чурттакчыларның дыштаныр ынак чери болуп турар эвес, а харын суггарылганың база кол үнер дөзү. Сөөлгү чылдарда колхозка чорутттунган суггарылга ажылдары ам 1000 га чедир черни суггарар арганы берген.

Бо ажыл-агый үш кол угланыышкынныг: элита үрезиннерни бүдүрери, мыйыстыг бода малдың холмогоржу дээр сураглыг укстаазын өстүрери, картофельдиң эрте быжар сорттарын бүдүрери.

Колхозтуң даргазы Алексей Филиппов-биле таныштым. Ол дээрге кончуг аваангыр болгаш бодунга бүзүрелдиг кижи болду. Ооң далашпас, ховар дээн маажым, чаагай сеткилдиин өзүнде боор. Тускай эртеми инженер-механик. Аңаа сонуургап чораан айтырыымны: «Аныяктар көдээден чоруп турар бе?» — деп айтырдым.

— Бисте кадрларның үнер-кирер чоруу хөй эвес, чижек-биле ийи-үш хуу-ла бооп турар — деп, дарга чугаалаан, уламчылады. — Аныяктар колхозунга барык бүрүнү-биле артып турар. Оолдар, кыстар техникумнарже, институттарже өөренип чорутса-даа, төрээн черлеринге ээп кээрлер-дир.

«Чүге ындыгыл?» деп айтырар боор силер. Чүге дээрге бистер көдээге хоорайныындан дора эвес таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш оралдажып турар бис. Олар көдээ амыдыралдың бүгү артык күштүг чүүлдери-биле кады, аныяктарны төрээн черлеринге сорунза-биле дөмей быжыглап турар. А улуг кижилерни турумчаан черинден кандыг-даа күш ам чайладып шыдавас дээрзин бодуңар билир боор силер.

Колхозта ортумак ажыл төлевири бо хүнде хоорайныындан кудулавас. А чамдык ажылдарда харын-даа бедик. Бисте 8 шак ажыл хүнү болгаш неделяда ийи дыштаныр хүннер доктааттынган. Колхозта техника көвүдээн. Черни чарары, тарааны чажары болгаш ажаап алыры 100 хуу механизастаттынган. Шөлдерде күчүлүг тракторлар янзы-бүрү кожуг чепсектерлиг ажылдап турар. Бүгү тарааны арыглаар, кургадыр болгаш сортаар ажылдар бүрүн механизастаттынган, ол ажылда чүгле алды операторлар ажылдап турар. Фермаларда инекти саары, суггарары, чемгерери болгаш шөлдерни суггарары база бүрүн механизастаттынган. Колхозта чүгле автомашина безин 80 ажыг, техниканы кадагалап, септээринге тускай станция туттунган.

Бүгү-ле айтырыглар шуптузу шиитпирлеттине бербээн дээрзи билдингир: ам-даа чамдык ажылдарны, ылангыя хөй ажылында хол-биле кылып турары хөй, ынчалза-даа олар чыл келген тудум-на эвээжеп орар.

Техника көдээ ажыл-агый ажылын чүгле чиигеткен эвес, а харын ону ылангыя аныяктарга кончуг солун болдурган. Кижилерден чогуур профессионалдыг белеткелди база ол негеп келген. Бистиң колхозувуста 47 дээди, тускай ортумак эртемниг 25 кижи ажылдап турар.

Колхозчуларның амыдырал-чурттаалгазы канчаар өскерилгенил? А. Филиппов меңээ улус кожуп кирип турар чаа чурттаалга бажыңнарын айытты. Бажыңнар онзагай ийи чүүлдерлиг: чамдыктары хоорай хевирлиг 3—4 өрээл квартиралардыг, үш каът, өскелери тускайлан чаңгыс каът, делгем өрээлдерлиг. Оларның кайызында-даа Москваныындан ылгал чок: канализация, изиг, соок суг... шупту бар. Колхоз чурттаалга тудуунга 2 миллион рубльди үндүрген.

Чурттаалга бажыңнарын тударының өртээниң 40 хуузун колхоз бодунга ап, оон артканын колхозчулар 8—10 чылдар иштинде бичелеп төлеп турар. Өреге бүрүзү участок черлиг, ында ногаа, каг болгаш өске-даа чүүлдерни тарып турар.

Колхозтуң эмнелгези шуут мени кайгаткан. Ооң дериг-херекселдери чамдык хоорайларныындан артык. Көдээ чурттакчыларның кадыын ында алды чүүл тускай эртемниг эмчилер (ниити аарыгларның, кезериниң, нервиниң, херээженнерниң, диштиң, рентгенниң) хайгаарап турар болду. Бүгү колхозчулар чыл бүрүде эмчи шинчилгезин албан эртип турар. Кайгамчык чараштыр дериттинген ийи уруглар садтары бар. Оларның бирээзи уругларны хүн санында, өскези неделя иштинде ажаап турар.

— Колхозчулар боттарының хостуг шактарын канчаар эрттирип турарларыл? — деп даргадан айтырдым.

— Ол айтырыгже улуг кичээнгей салып турар бис — дээш, эш Филиппов уламчылады. — Чаңгыс материал талазы-биле чедимчелиг болуру чурттаалганы ёзулуг долу болдуруп шыдавас-ла болгай. Кижилер уран чүүлче, чогаадыкчы чоруктарже база сундугар боор-дур. Ол дугайын бодавас арга чок. Бир культура бажыңын, салбырларда дөрт клубтарны туткан бис. Ында уран чүүлдүң янзы-бүрү бөлгүмнери ажылдап турар: ырының, шииниң, үрер хөгжүмнүң дээш өске-даа. Ийи библиотека бар, 20 муң ном фондулуг, оларны доктаамал чаартып, немеп турар. Өреге бүрүзү ортумаа-биле үш солун, сеткүүлдүг — диди.

— Бо черде «Борец» онзагай ажыл-агый эвес бе? — деп айтырдым.

— Чок. Чамдык көргүзүглер талазы-биле, чижээ, сүт бүдүреринге область өске ажыл-агыйлардан хожудап турар бис — деп, дарга билинди.

...«Борец» колхоз Кара хөрзүннүг эвес зонаның хөгжүдериниң кол планын ёзугаар бурунгаар хөгжүп орар. Ооң ажыл-агыйын специализастап, мелиорация болгаш комплекстиг механизацияны чорутканы колхозтуң орулгазын чыл келген тудум-на көвүдедир арганы берип турар. А эң кол чүве болза, кижилер бай шыдалдыг, солун, культурлуг чурттаалгалыг апарган. Хоорай-биле көдээниң аразында ылгалдың кызырылганы илден.

Виктория ЛАВРЕЦКАЯ,
ПМА-ның корреспондентизи.

Көскү агитация

ЧАРЫШТЫҢ БЫРАЗЫ

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында салган сорулгаларны боттандырары-биле Кызылдың автомобиль септээр заводунуң коллективи участок, бригада, звенолар аразынга социалистиг чарышта беш участок, дөрт бригада, үш звенону хаара туткан. Чарыштың негелделерин чараштыр бижээш, заводтуң кол корпузунда болгаш ажылдаар черлерде аскылаан. Чарыштың түңнелин баллдыг система-биле квартал санында үндүрүп турар. Чарыштың тиилекчилеринге заводтуң шилчиир Кызыл тугун, вымпелдерни болгаш акша шаңналдарны байырлалдыг шинчиге тывысып турар. Социалистиг чарышты заводтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының аразында организастап турар.

Коллективтиң бүгү-ле чедиишкиннерин көскү агитацияга чырыдып турары эки. Заводта Хүндүлел самбыразын, участок бүрүзүнде көргүзүг самбыраларын ай санында чаартып, солуп турар. Участок, бригада, звено бүрүзү хана солуннуг, аңаа ажылдың чедиишкиннерин айтып, мурнакчыларны мактап, а прогул кылыр, ажылга ээ харыысалга чок болганындан планныг онаалдазын күүсетпейн баар ийи-чаңгыс эштерни «молнияларга» шүгүмчүлеп турар. Мында социалистиг чарыштың кол негелделериниң бирээзи—ажылдың ритмин, планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезин хандырары болуп турар. Ооң-биле кады ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазынче, оларның культурлуг дыштаныылгазынче чогуур кичээнгейни угландырган. Чижээлээрге, бо чылын 24 аал чурттаар бажыңның тудуун доостап дужааган, 70 орунуг ниити чурттаар бажыңның тудуун ажыглалга киирер. Мурнуку чылдарның деңнели-биле алырга, санаторийлерге, дыштанылга бажыңнарынга дыштанып турарларның саны көвүдээн. Ол ышкаш ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган: идик-хеп үштүр черни, дыштанылга өрээлин, тускай хеп чуур пунктузу бо чылын ажыглалга киирген болгаш эмнелге пунктузу доктаамал ажылдап турар.

Оңгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында завод күш-ажылчы чедиишкиниг болуп, хоорайның транспорт бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни алган.

Бо коллективте участоктар, бригадалар, звенолар боттары социалистиг чарышче кыйгыржып, «кожазынга хожудакчы чокка» ажылдаар сорулганы салган. Автобустар септээр коммунистиг күш-ажылдың бригадазы прицептер септээр бригаданы, а прицептер септээр бригада дарганнар бригадазын, будукчулар звенозу кабиналар септээр звенону, механиктиг участоктуң коллективи шугукчу участоктуң коллективин социалистиг чарышка кыйгырган. Бо чорук ажылчыннарның ажылынга харыысалгалыын күштелдирип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чедип алырынга улуг идиглиг болган.

«Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальдыг хоочун коммунист, моторист Н. Г. Зайцев, А. И. Смородников, Н. Г. Демьяненко олар оңгу беш чылдың планның онаалдаларын чедиишкиниг дооскаш, ам он бирги беш чылдың үлүүнде ажылдап турар. А электросварщик Н. С. Герасимлюк бешки чылдың үлүүн июльда дооскан. Заводта 19 кижи 1980 чылдың үлүүнде, 13 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш ажылдап турар, а 38 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган.

Моон алгаш көөрге, социалистиг чарышче ажылчын бүрүзүн хаара тудар, ооң нептерелдиин чедип алыр талазы-биле ажылды заводтуң дирекциязы (директору А. М. Самойленко), партия эге организациязы (секретары Е. И. Балабанова) болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары боттуг удуртуп турар-дыр.

В. САТ.

СЕМИНАР-ХУРАЛ

СЭКП Кызыл хоорkomу хоорайда партия организацияларының секретарьларының, оларның оралакчыларының, агитколлектив удуртукчуларының болгаш чамдык лекторларның, политинформаторларның семинар-хуралын эрттирген. Семинар-хуралды СЭКП хоорkomунуң ийиги секретары **С. М. Кудажы** дончу эге сөс-биле ажыткан.

Семинар-хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң материалдарын хоорайның чурттакчыларынга таныштырып пропагандалаар талазы-биле база республиканың идеология ажылдакчыларының июль 24-те болган хуралынга чугаалашкан айтырыгларны херек кырынга боттандырып чорудар талазы-биле хоорайның партия организацияларының, агитколлективтериниң, политинформаторларының болгаш лекторларының сорулгаларының дугайында илеткелди, дыңнадыгны дыңнаан.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң түңнелдериниң болгаш ооң материалдарын пропагандалаарының база Пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының талазы-биле сорулгалар дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы **С. С. Сонам** кылган.

Республиканың идеология ажылдакчыларының хуралынга чугаалашкан болгаш көдүрткүнген айтырыгларны амыдыралга боттандырар талазы-биле хоорайның партия организацияларының, агитколлективтериниң, лекторларының болгаш политинформаторларының чорутса чогуур практиктиг ажылдарының дугайында дыңнадыгны СЭКП хоорkomунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы **И. А. Ильин** кылган.

Үстүнде айтырыглар талазы-биле дарый боттандырып чорудар хемчеглерни болгаш практиктиг ажыл-херектерни семинар-хуралдың киржикчилери дугуржуп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ХӨЙ НУРУУНУҢ БОДАЛЫНГА ЧӨРҮШТҮР

САН-ФРАНЦИСКО. Делегейниң дүшкүүрлүг чорууну чавырыдырарының болгаш АКШ-тың база ССРЭ-ниң аразынга кады ажылдажылганы калбартырының политиказын американнарның хөй нуруузу деткип турар деп, Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга чөпшээрежилгениң америк комитединиң күүсекчи оралакчы президентизи, Калифорния университединиң профессору Фред Нил медеглээн.

АКШ-тың администрациязының сөөлгү базымнары болгаш Совет Эвилелинге удур чонну төөредир дээш үрдүндүрүп турар пропаганда ук политиканы деткип, боттандырарының херээнге хора чедирип турар деп, Ф. Нил демдеглээн. Американнарның хөй нуруузу дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарының политиказын уламчылаар болгаш совет-америк харылзааларны экижидер дээш быжыы-биле туржуп турарын хөй-ниитиниң санал-оналдыг алганының түңнелдери өскерлиш чокка херечилеп турар деп, ол айыткан.

НЬЮ-ЙОРК. Вашингтон администрациязының ССРЭ-биле садыглажылга кады ажылдажылганы, культура болгаш эртем-техника солчуушкуннарын кызырарынче угланган амгы политиказы АКШ-тың болгаш америк улустуң үндезин эрге-ажыктарынга шаптыктап турар, ындыг янзылыг политиканың чазыгдыы мырыңай илдең деп, америк-совет найыралдың Национал чөвүлелиниң күүсекчи директору Ричард Морфорд медеглээн.

Чазак биле конгресс мынчалдыр хедеәлбишаан, Каттышкан Штаттарның үлетпүрүнүң ажыктыг улуг чагыглар алыр аргазын, чурттуң ажыл чокталышкынындан каражадаан ажылчы чоннарының ажылдаар туруш алыр аргазын чидирип турар-дыр.

Чазактың Совет Эвилели-биле ажыктыг кады ажылдажылгага шаптыктаар эргези чок деп, Р. Морфорд демдеглээн. Чижээ, рак аарыгларны тодарадыр болгаш эмнээр талазы-биле дем каткан ажылдар келир үеде чүгле бистиң күрүнелеривистиң эвес, харын бүгү делегейниң чонунга буян болур. ССРЭ-биле музыка болгаш спорт коллективтерин солчуп, аргыштырары база Каттышкан Штаттарга аажок улуг ажыктыг болур.

Бүгү адырларга америк-совет кады ажылдажылганың чугулазын барымдаалааш, бистиң улустарывыстың келир үезин баксыратпазын америк администрациядан негеп турар бис деп, Р. Морфорд медеглээн. Вашингтонуң үргүлчүлеп турар политиктиг кажарлааишкыны харын чүгле «соок дайынның» каш борбак талалакчыларынга ажыктыг боордан башка, октаргайның миллион-миллион кижилеринге хора чедирер деп ол чугаалаан.

ИИИ ЧУРТТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ВАШИНГТОН. Эртемниң талазынга совет-америк кады ажылдажылга ийи чурттуң эрге-ажыктарынга таарыжып турарында чигзениг чок деп, АКШ-та эртемденнерниң эң улуг организациязы — эртемниң хөгжүлдезинге идиг бээриниң америк ассоциациязының күүсекчи директору профессор Уильям Кэри медеглээн.

Бодунуң хүрээлезинде чурттуң 130 муң эртем ажылдакчыларын каттыштырган ол организацияның удуртукчузу америк эртемденнер совет эртемни болгаш ооң чедиишкиннерин улуг хүндүткел-биле көрүп турарын демдеглээн. Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның аразында эртем талазынга кады ажылдажылганың дыка хөй программаларынга сөөлгү беш чыл дургузунда бодум шуут киржип келген болгаш ол программаларны «онза үре-түңнелдиг болгаш кончуг ажыктыг кылдыр санап турар мен» деп ол демдеглээн.

Ам ол кады ажылдажылга болгаш солчуушкун, аргыжылышкын кыжанылышкында таварыжы берген ол факт хараадавчыг-дыр. Байдалдың амгы чидиглениишкининге америк эртемденнер кедергей сагыш-сырап турар болгаш совет-америк харылзааларны быжыглаар, калбартыр дээш туржуп турарын бүгү тодазы-биле айтыр күзелдиг мен деп, У. Кэри медеглээн.

(СЭТА).

ЧУГУЛА ЧҮҮЛДЕРНИ ДУГУРУШКАН

ЖЕНЕВА. КНО-нуң Делегей эргезиниң комиссиязы күрүнелер аразында харылзаа байдалдарга нацияның эң таарымчалыг болдурар чурумунуң дугайында кончуг чугула чүүлдерни ажылдап кылырын дооскан.

Женевада Нациялар ордузунга комиссияның барык үш ай уламчылаан үжеги сессиязының түңнелинде үжен чүүлдерниң төлевилелдерин чүүлдүг деп көрген, ам оларны КНО-нуң Кол Ассамблеязы бадылаар кылдыр дамчыдып берген, ооң соонда ол чүүлдер бо айтырыгның талазы-биле делегейниң бүгү талалыг конвенциязының үндезини болур.

Нииттиг-биле оларны ажылдап кылырынга он бир чыл комиссияга негеттинген. Нацияга эң таарышкан чурумну төлевилелдерде тодараткан болгаш делегей харылзааларынга ону ажыглаарының ниити дүрүмнерин тайылбырлаан.

Делегей эргезиниң комиссиязы делегейниң янзы-бүрү чурттарының, оларның аразында Совет Эвилелиниң, көскү 25 юристеринден тургустунган. Ук комиссияның сорулгазы чүл дээрге, КНО-нуң Кол Ассамблеязының даалгаларынга дүүштүр делегейниң бүгү талалыг дугуржулгаларының төлевилелдерин ажылдап кылыры, ол талазы-биле болгаш делегей эргезиниң деңнелиг хөгжүлдезинге хамаарыштыр КНО-нуң Кол Ассамблеязынга идиг бээри болур.

(СЭТА).

Сомалиниң эжелекчи бөлүктериниң өөскүткени тос ай иштинде үргүлчүлээн аар-берге дайынның соонда Огаденниң черинде тайбың хүннер эгелээн. Муң-муң кижилер мурнунда чурттап турган черлеринче ээп кээп турар.

Эфиопияның чазаа болгаш ук черде эрге-чагыргалар дайын уржуктарынга таварышкан чонга дуза көргүзер талазы-биле ажылдарны чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Харарге можунуң тараачының тергээ черинче ээп кээп турары.

Г. ГАБРИЗЛЯННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

Белградта конференция хагдынган

БЕЛГРАД. Каяа-даа каттышпас чурттарның дашты херектер министрлериниң конференциязы доозулган. Ооң ажылынга бүрүн эргелиг кежигүннер, хайгааракчылар болгаш аалчылар болуп, Азияның, Латин Американың болгаш Европаның 100 ажыг чурттарының делегациялары, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң болгаш делегейниң чамдык организацияларының төлээлекчилери киришкен.

Пленарлыг түңнел хуралга конференцияның ийи кол документизин—Политиктиг декларацияны база каяа-даа каттышпас болгаш хөгжүп орар чурттарның кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылгазының талазы-биле ажыл-чорудулганың программазын хүлээп алган. Империализмге, колониализмге болгаш расизмге удур, каяа-даа каттышпастарның шимчээшкининиң чаңгыс эвии болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарының херээн калбартыр, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш, колония чурттарның болгаш улустарның национал хосталгазы дээш демиселге каяа-даа каттышпас күрүнелерниң келир үеде кол сорулгаларын ол документилерде көдүрген.

Чоокку Чөөн чүкте кризисти чайладыр болгаш палестин айтырыг талазы-биле араб күрүнелер делегацияларының киирген тускай резолюцияларын конференция база хүлээп алган.

(СЭТА).

ВИА АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫЫ

ХАНОЙ. Вьетнам информация агентилелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, Вьетнам Социалистиг Республиканың Дашты херектер министерствозу Вьетнам Социалистиг Республикада чурттап турар кыдат националдыг кижилерге хамаарышкан айтырыгларны дашты херектер министрлериниң оралакчыларының деңнелинге чугаалажырынга кыдат чазактың чөпшээрежип турарының дугайында дыңнадыгны Кыдат Улус Республиканың Вьетнамда элчин чериниң төлээлекчизинден алган. Вьетнам таланың саналынга дүүштүр ук чугаалажыышкыннар август 8-те Ханойга эгелээр.

Ооң-биле холбаштыр кыдат тала Вьетнамның Дашты херектер министерствозунуң болгаш Кыдаттың Вьетнам Социалистиг Республикада элчин чериниң төлээлекчилериниң аразында чугаалажыышкыннарны түр соксадырын саналдаан. Вьетнам тала ооң-биле чөпшээрешкен.

Кыдат националдыг кижилерни сөөртүп үндүрери-биле Вьетнам Социалистиг Республиканың эриктеринче чоруткан болгаш мынчага чедир ажык далайга чорупкелген ийи суднону боттарының портуларынче ээлдирип келдирерин кыдат чазак шиитпирлээнин кыдат элчин чериниң төлээлекчизи база дыңнатканын Вьетнам информация агентилели дамчыткан.

(СЭТА).

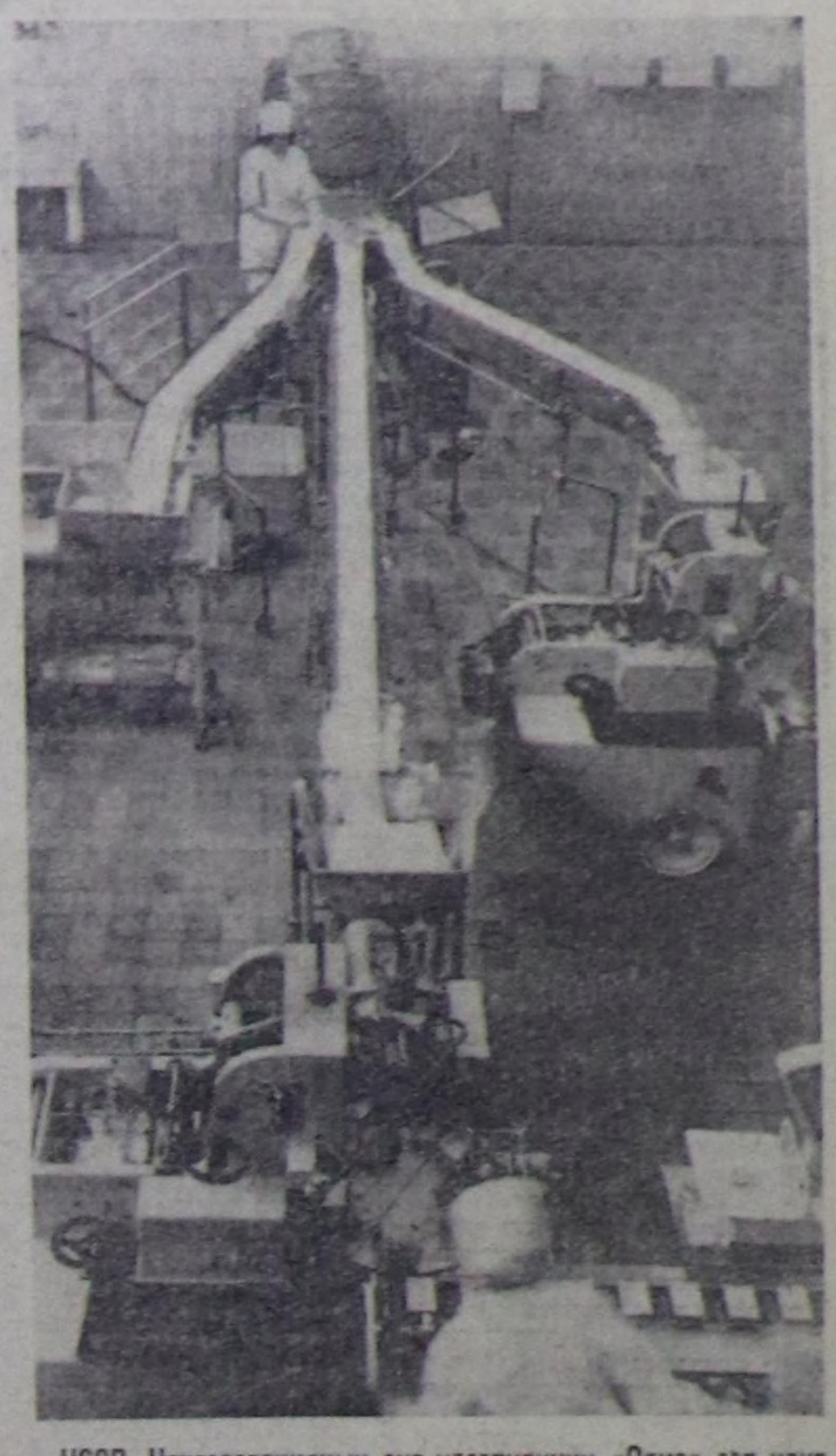

ЧССР. Чехословакияның сүт үлетпүрүнүң «Олма» деп улуг бүдүрүлгези Соңгу Моравияның индустриалдыг төвү — Оломоуцта туруп турар.

Амгы үениң дериг-херекселдериниң дузазы-биле аңаа бир хонукта 800 тонна сүттү сайзырады ажылдап кылыр. Завод продукцияның 36 хевирлерин болгаш сорттарын бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: үс бүдүрериниң автоматтыг шугуму.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

УЛАМ-НА ЫЫТКЫР!

АКШ-тың шериг бөлүктериниң нейтроннуг чепсектиң «чамдык кезектерин» бүдүрүп эгелээр бодалдыынга удураланышкынның үнү делегейниң янзы-бүрү чурттарының хөй-ниитизи улам ыыткыр көдүрүп турар болгаш ол базымнарны чепсекти эндере бүдүрериниге чаа үе-чада, кижи төрелгетенниң догуннап турарынга кыжанышкын кылдыр көрүп турар.

БОНН. «Нейтроннуг бомба ону Барыын чүкте чамдык амытаннарның чагдынчак ёзу-биле адап турары ышкаш «арыг чепсек» болбайн турар. Ол бомбаны камгалал сорулгаларынга эвес, харын агрессияга ажыглаар дээш кылыр деп турар» дээрзин Бохум университединиң чанында теоретиктиг физика институдунуң эртем ажылдакчызы Вилли Манцке «Унзере цайт» солуннуң айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. Нейтроннуг бомбаны бүдүрериниң америк планнарынга болгаш ону Германияның Федеративтиг Республиказының девискээринге сайгара тургузар деп турарынга шиитпирлиг удурланышкынны илергейлеттинген медеглелге Бохумнуң өске-даа эртемденнери-биле кады ол үш неделя мурнунда ат салган.

Эртем шинчилелдериниң түңнелдери кижилерниң чаагай чоруунга эвес, харын оларны узуткаар аргалыынга ажыглаттынар деп турарынга эртемден кижиниң арын-нүүрү энтежип шыдавас деп, В. Манцке чугаалаан.

АКШ-тың камгалал министри Г. Брауннуң нейтроннуг бомбаның «чамдык кезектерин» бүдүрүп эгелээр дээн шиитпиринге хамаарыштыр чугаалап тура, барыын-герман эртемден ону «харыысалга чок» базым-дыр деп адаан. Амгы байдалдарда, кажан боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында дугуржуп алырының боттуг аргазы бар, чугула социал айтырыглар хүн айтырыында туруп турар мындыг үеде америк министрниң шиитпири харын боо-чепсекти бодал чокка эндере бүдүрериниң чаа үе-чадаазынга идиг берип болур дээрзин улам тодарган-дыр деп, ол демдеглээн.

«Нейтроннуг бомбаны шериг күчүзүнге киирерин мырыңай мугулай базым кылдыр санаар мен. Мен бодаарымга, ол дээрге бодун боду өлүртүнери-биле бир дөмей-дир»—деп, В. Манцке түңнелинде чугаалаан.

* * *

БРАТИСЛАВА. Боо-чепсекти эндере бүдүрер болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чидиглендирер чорукту соксадырын АКШ-тан болгаш барыын талакы өске-даа чурттардан негеп тур бис. Чепсегленишкинниң дужүрери делегейниң ядролуг дайынын болдурбазының шиитпирлиг негелдези болгаш бистиң тайбың чогаадыкчы ажыл-иживистиң магадылалы-дыр. Өлүмнүг чаа чепсекти — нейтроннуг бомбаны бүдүрер дээр АКШ-тың бодалдарынга килеңнээшкин-биле удурланып тур бис. Боо-чепсекти эндере бүдүрүп болбас, «соок дайынче» дедир ээп кирип болбас деп чүвени шиитпирлиг медеглеп тур бис — деп, барыын-словак Партизанское хоорайда чехословак идик комбинадының ажылчы чоннарының хөй муң кижи киржикчилиг митингизинге хүлээп алган резолюциязында чугаалаан.

(СЭТА).

Кады ажылдажылганың хевирлери янзы-бүрү

Филипп **ЕРМАШ,**

ССРЭ-ниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединиң даргазы.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың үш чыл бүрүнгаар Хельсинкиге ат салдынган түңнел документизи делегейниң кино ажылдакчыларының аразынга харылзааларны калбартырынга таарымчалыг салдарны чедирген. Дашты чурттарның кинематографистери-биле кады ажылдажылганың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турарывысты демдеглээр херек. Ол дээрге, совет кинематографияның хемчеглерин дашты чурттарга, дашты чурттарның кинематографиязының хемчеглерин Совет Эвилелинге чорудуп, делегейниң кинофестивальдарынга болгаш күрүлделеринге киржип, кинолар солчулгазын организастап, дашты чурттарның кино ажылдакчылары-биле демнежип алгаш, фильмнерни кылып турар бис.

Германияның Федеративтиг Республиказының, Бельгияның, Италияның, Канаданың, Англияның, Норвегияның, Швейцарияның кинонеделялары, Францияның ийи кинонеделялары сөөлгү ийи чылдарның дургузунда бистиң чуртувуска болуп эрткен. Дашты чурттарның ол кинонеделялары Москвага, Ленинградка, Бакуга, Тбилисиге, Алма-Атага, Таллинге, Ригага, Одессага, Новосибирскиге болгаш өске-даа улуг хоорайларга болуп эрткилээн. Кинематографияның ол чугула хемчеглери бисти өөртүп турар, чүге дээрге, уран чүүлдүң чогаалдары, ындыг кино уран чүүлдүг улустарның чоокшулажырынга, идегежир чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың чүткүл соруун быжыглаарынга, тодаргайлаарга, Хельсинкиниң Чөвүлел хуралының удуртулга болдурган бедик болгаш чаагай сорулгаларынга бараан бооп турар. Бистиң чуртувуска кинонеделялары болуп эрткен чурттарның хамаатылары эң эки совет фильмнерни база көөр аргалыг болган. Бистиң чонувустуң амыдыралынга, ооң культуразынга болгаш уран чүүлүнге дашты көрүкчүлерниң сонуургалының улам улгадып турар чоруу үстүнде хемчеглерниң чедиишкиниг болганын херечилеп турар-дыр.

Шак ындыг кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбартырынга ынчангаш сонуургалдыг бис. Совет фильмнерни көргүзерин дилээн хөй санныг чалалгаларны янзы-бүрү америк кино организацияларындан — музейлерден, архивтерден, университеттерден, колледжилерден, делегейниң кинофестивальдарындан болгаш ниитилелдерден амгы үеде ап турар бис.

Кинематографияның талазы-биле кады ажылдажылга дугайында ССРЭ-ниң болгаш Францияның аразынга чазак дугуржулгазынга ат салгандан бээр 1977 чылда 10 чыл болган. Совет-француз комиссияның үргүлчү чыылдырып турары сессиялар ийи чурттарның кинематографияларының аразынга үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы калбартырынга идигни берип, делегейниң кинематография харылзааларының хөгжүдеринге эки үлегер-чижек бооп турар.

Италияның кинематографиязы-биле болгаш өске-даа чурттарның кинематографистери-биле бистиң харылзааларывыс чедиишкинниг боттанып турар.

Делегейниң кинофестивальдарынче улуг кичээнгейни угландырып турар бис. Барыын талакы чурттарга чыл бүрүде эрттирип турар барык 50 хире кинофестивальдарга совет кинематография киржип, шаңналдарны чедип ап келген. Шылгараңгай япон режиссер Акира Куросаваның тургусканы «Дерсу Узала» деп совет фильмге америк киноакадемиязының «Оскар» деп шаңналын 1976 чылда тывысканы маңаа тодаргай чижек болур.

Бистиң чуртувуска эртип турар делегейниң кинофестивальдары чедиишкинниг болуруп, бүгү делегейниң кино уран чүүлүн совет кижилерге таныштырарынга таарымчалыг байдалдарны ук кинофестивальдар хандырарын күзеп турар бис. Хөгжүп орар чурттарның кинематографистери делегейниң кинофестивальдарының дузазы-биле бүгү делегейге боттарының кино уран чүүлүн көргүзүп, профессионалдыг дуржулгазын бедидип, делегейниң кино уран чүүлү-биле таныжып турар. Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының бо чылын Ташкентиге болган V Делегей фестивалынга 84 күрүнелер, а ол ышкаш КНО, ЮНЕСКО, Палестинаны хостаарының организациязы болгаш Чилиниң патриоттуг күштери киришкен.

Делегейниң X кинофестивалы 1977 чылда Москвага чедиишкинниг болуп эрткен. 97 чурттарның кинематографистери ийи неделяларның дургузунда боттарының 600 хире фильмнерин көргүзүп, кино уран чүүлүнүң хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларын чугаалажып көрген.

Барыын чүктүң экраннарынга совет фильмнерни арай боорда көргүзүп турар деп 1975 чылда интервью үезинде чугаалаан кижи мен. Ынчаарга барыын талакы чурттарның кинематографистери-биле бистиң харылзааларывыска таарымчалыг чамдык өскерилгелерни Хельсинки Чөвүлел хуралының Түңнел актызы болдурган. Бар бүгү аргалар ам-даа долузу-биле ажыглаттынмайн турарын база демдеглээр херек. Чамдык улуг кинофирмалар чүгле боттарының киноларын биске албадап дөгээрин ам-даа оралдашпышаан, совет фильмнерни садып алырындан ойталап турар. Шак ындыг турушту ээлеп турарын кино бүдүрер байларның америк ассоциациязының президентизи Джек Валенти чоокта чаа база медеглээн. Совет фильмнерни америк кино фирмалары садып алза-даа, чонга көргүспейн турарын 1975 чылда чугаалаан болгай мен. Шак ындыг практика ам колдуунда читкен, ынчангаш совет фильмнерни америк хамаатылар көрген турар дээрзинге ам идегеп болур.

Англияның, Францияның, Италияның болгаш Финляндияның аразынга бистиң фильмнер солчурувус база идепкейжээн. Барыын талакы чурттарның кино ажылдакчылары-биле демнежип алгаш, кинофильмнерни бүдүрери көвүдеп турар. Чижээ, «Ногаан кушкаш» деп совет-америк фильмни экраннарда улуг сонуургал-биле көрүп турар. «Идегел», «Сүттүг өруктуң салгыны» деп совет-финн кинофильмнер база чедиишкинниг кылдынган. Барыын Берлинниң кинофирмазының киржилгези-биле «Механиктиг пианинога хереглээр доостаан шии», «Хову», «Мээң чассыг болгаш эвилең авым» деп киноларны кылган бис. «Билдинмес дайын... Чөөн чүк фронтузу» деп 20 сериялыг телевидение программазын кылып доосkan, ону «Эйр-Тайм» деп америк кино компаниязы АКШ-ка болгаш өске-даа чурттарга хереглээри-биле чагаан. Ол улуг программаны шылгараңгай совет режиссер Роман Кармен бодунуң сөөлгү амыдыралынга чедир кылып доосkan.

«Олбук сезону» деп совет-швейцар фильмни доосkan болгаш «Анна Ярославна — Францияның хааны» деп совет-швейцар чаа фильмни амгы үеде кылып эгелээн. «Беш дээрбектиң төөгүзү» деп совет-итали кинофильмни чоокку үеде кылып эгелээр, ол фильмни 1980 чылда болур Делегей олимпиадазынга тураскаадыр.

Кино талазы-биле делегейниң кады ажылдажылгазынга хамаарыштыр хөй чүүлдерниң кылдынганын бо бүгү фактылар тодаргай херечилеп турар-дыр. Ынчангаш өске чурттарның кино ажылдакчылары-биле фильмнерни чогаадып кылырынга хамаарыштыр чаа аргаларны база дилеп тып турар бис.

(ПМА).

ЗАВОДТА АКАДЕМИЯ

ТБИЛИСИ. Тбилисиниң электровагонсеелтелге заводунуң Культура ордузунда ниитилел эртемнериниң улусчу академиязы ажыттынган. Ону Грузин ССР-ниң Эртемнер академиязының болгаш партияның Тбилиси хоорканунуң инициативазы-биле тургускан.

Академияның дыңнакчылары марксисчи-ленинчи философияның, эртемниг коммунизмниң, СЭКП төөгүзүнүң айтырыгларын өөренир.

Политэкономия, партияның экономиктиг политиказының болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле республиканың бүдүрүлге коллективтериниң сорулгаларының талазы-биле лекцияларны республиканың кол-кол специалистери номчуур.

Улусчу академияның ажылын эртем чөвүлели удуртуп турар. Ооң составында көскү эртемденнер, партияның удуртур ажылдакчылары, күш-ажылдың хоочуннары кирген. Улусчу академияның президентизи — республиканың Эртемнер академиязының оралакчы президентизи А. С. Прангишвили.

Өөредилгениң беш чылының иштинде академияның дыңнакчыларының шиңгээдип алыр теоретиктиг билиглери бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге дузалаар.

(СЭТА).

ЧААРТЫНГАН ЧЕРЛЕР

СИМФЕРОПОЛЬ. Планныг онаалдаларда көрдүнгенинден 400 гектар хөй — беш муң гектарны суггарар суггарылга системаларын ажыглаалга дужаарын Соңгу Крым каналының ийиги ээлчээниң тудугжулары доосакан.

Эки шынарлыг деп бедик үнелелди алган чаа системаларны Джанкойск, Нижнегорск болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында тургускан. Ында беш насос станциялары автоматтыг ёзу-биле ажылдап, Днепрниң суун дүн-хүн чокка дамчыдып берип турар. «Днепр» болгаш «Фрегат» деп делгем чер суггарар эң чаа машиналарны ховуларже үндүрген.

Чаа суггарылга комплекизиниң шөлдеринге суггарылга соонда силостаар кукуруза тарылгазын чорудуп турар. А күзүн олла черлерге орай тарыыр кызыл-тасты чаштырар.

Чаа суггарылга дериишкинин ажыглаалга киирген-биле Крымда суггарылга зоназы 300 муң гектар четкен. Суггарылга системазының эргелелинде тургускан тускай лабораториялар хову бүрүзүнде хөрзүннүң шыгын доктаамал хайгаарап турар. Оларның сүмезин ёзугаар суггарылганың хуусаазын болгаш нормазын шыңгыы сагып турар. Ол ышкаш суг хуваалдазын дүрген болгаш идегелдиг чорудар арганы берип турар. Амгы үениң телемеханизастаттынган системазын ында нептереткен.

Соңгу Крым каналының ийиги ээлчээниң кол объектизи — дөртен ийи километр тудуштурулга каналының тудуу Крымның шөлдеринде калбарган. Бүгү комплекси дужаастарга суггаттыг черниң шөлү 200 муң гектар өзер.

(СЭТА).

ЧОГААЛЧЫЛАР ТАЙБЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛ ДЭЭШ

Улуг Октябрьның тиилээниниң соонда, ийи-ле хонганында В. И. Ленинниң ат салганы тайбың дугайында Декретти хүлээп алган Совет чурттуң чогаалчылары тайбың болгаш найырал дугайын хүннүң чугула темазы кылдыр бижип келген болгаш бижип турар.

Чечен чогаал кайы-даа үеде чоннуң угаан-бодалын, күзел-соруун илередип, идеология талазы-биле чоннуң күштүг болгаш чидиг чепсээ болуп келген болгаш болуп турар-даа, болур-даа.

Ынчангаш чогаалчыларны кижилерниң угаан-бодалының инженери деп база партияның идеологтуг ажылының дайынчылары деп бедик-биле үнелеп адап турары анаа эвес. Чечен чогаал, ооң чаякчылары — чогаалчылар — совет чогаалчылар кажан-даа чоннуу. Төрээн чуртунуу болгаш партияның болбушаан, эзиг патриотчулар, интернационалистер болуп турар. Чогаалчылар амыдыралдың кандыг-даа үезинде чоннуң херээнге боттарының чогаалдары-биле төлептиглер. Тайбың-даа, дайын-даа үезинде чечен чогаал чоннуң идеологтуг чидиг чепсээ болур.

Бо дугайында улуг орус болгаш совет чогаалчыларның өлүм чок чогаалдары херечи болур. Тайбың болгаш найыралдың гимни болур өлүм чок чогаалдар Л. Толстойнуң «Дайын болгаш тайбың», Максим Горькийниң «Ава», М. Шолоховтуң «Олар Төрээн чурт дээш тулчуп турганнар», А. Фадеевтиң «Аныяк гвардия» деп романнары, В. Маяковскийниң «Ленин», А. Твардовскийниң «Василий Теркин» деп шүлүглелдери болгаш өске-даа хөй-хөй чогаалчыларның чогаалдары бүгү делегейге сураглыг.

Тайбың болгаш улустарның эп-найыралының дугайында сагыш салыышкын — бистиң акы-дуңма хөй национал совет чечен чогаалывыстың төрүмелинден болгаш бүдүжүнден чаяаттынган буянныг патриотчу болгаш интернационалчы херээ. Бистиң шылгараңгай совет чогаалчыларывыс М. Шолохов, А. Фадеев, А. Корнейчук, И. Эренбург, Н. Тихонов, Б. Полевой олар болгаш өскелер-даа тайбың дээш бүгү делегей шимчээшкининиң база бир үндезилекчилери болганнар. Чогаалчылар — тайбың болгаш найыралдың чогум-на ыраажылары. Шынап-ла, кайы-даа улустуң чечен чогаалының хөгжүлдезин көөр болза, ол чоннуң салым-чаяанныг төлээлекчилери боттарының аас-даа, бижимел-даа чогаалдарын эң баштай бижип эгелээринден тура-ла төрээн черинге, ооң чечектелиишкенинге, ол черге тайбың, чаагай амыдыралга, улустарның найыралынга тураскааткан болуп турар.

Тыва чечен чогаалдың үндезилекчилери болгаш хоочуннары — Салчак Калбакхөрекович Тока, Сергей Бакизович Пюрбю, Олег Карламович Сагаан-оол, Байкара Дамчаевич Хөвеңмей болгаш бо хүннерде бижип бараалгавышаан турар чогаалчылар — Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Степан Агбанович Сарыг-оол, Олег Суваккпит, Кызыл-Эник Кудажы, Юрий Кюнзегеш, Монгуш Кенин-Лопсан, Салим Сюрюн-оол, Светлана Козлова, Анатолий Емельянов болгаш өске-даа чогаалчылар боттарының чогаалдарын тайбыңга, найыралга, улустарның айыыл чок чоруунга болгаш кады ажылдажылгазынга бараалгадып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге төөгүлүг илеткелинге СЭКП-ниң Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев мынча деп демдеглээнин сактып көрээлиңер:

— Бистиң уран чүүлдүң мастерлерин, чогаалчыларны, шүлүкчүлерни сорук киирер база бир чугула үндезин чүве болза, тайбың дээш, улус чоннуң хосталгазы дээш демисел дугайында, бо демиселге ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыжыышкынының дугайында буянныг чаагай тема болур.

Шынап-ла, чогаалчы кижиге чаагай амыдырал дээш, тайбың болгаш улустарның эп-найыралы дээш өлүм чок чогаалдарны чаяары — ооң ыдыктыг херээ.

Тайбың, найырал! Бо сөстер дээрге амгы үеде чүгле йөрээл болуп чаңгылаапмайн турар, харын бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетенниң амыдыралчы айтырыы болу берген. Кым-на тайбыңга ынак болдур, ол тайбыңның херээ дээш демисежир ужурлуг. Тайбыңны камгалаары — кижи бүрүзүнүң болгаш бүтүдениң херээ болганда, ол дээрге эң ылаңгыя чогаалчыларның хан-дамырындан тудуш херээ болуп турар-дыр. Ынчангаш бистиң тыва чогаалчылар бүгү-ле хөй национал акы-дуңма совет чогаалчылар-биле кады СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказын сеткил-сагыжының ханызындан деткип, тайбыңның болгаш улустарның найыралының дугайында темага боттарының чогаалдарын хире-шаа-биле бараалгадып турар.

1965 чылдың майда Берлинге чогаалчыларның европа чыыжы болган. Ооң ажылынга Совет Эвилелиниң чогаалчыларының төлээлери киржип чораан. Европа чогаалчыларының ол чыыжын ажыдып тура, шылгараңгай немец чогаалчы Людвиг Рейн мынча деп чугаалаан:

— Чогаалчылар эп-сеткилинден каттыжар ужурлуг. Бир эвес бис хан-дамырывыстан-на төрүттүнген эрге-хүлээлгевисти хамаан чок көөр болзувусса, амыдырал-чурталга бисти оюп каавтар.

Ол чыышка совет чогаалчыларның мурнундан сөс ап чүве чугаалап тура, сураглыг чогаалчы Олесь Гончар салымын сорунтуу-биле болгаш шиитпирлии-биле шак мынчаар төндүрген:

— Депшилгениң салымы, цивилизацияның салымы — тайбың дээш демиселдиң мурнуку одуруунга турарын чогаалчылар бистерден негеп турар. Чүгле ындыг болдур ийин!

Чаа амыдырал дээш туржуп турар хүнүнүң маадырлары, тайбыңның херээ дээш чалбыыштыг демиселчилер — бистиң совет чогаалчыларның чогаалдарының маадырлары олар-дыр. Бо үеде бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетенниң амыдыралында тайбың болгаш найырал, улустарның айыыл чок чоруу болгаш кады ажылдажылгазы деп айтырыг хүннүң эң чугула сорулгазы болуп турар дээрзин бистиң СЭКП Төп Комитеди, ооң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев үргүлчү айтып турар болгай. Ынчангаш чогаалчылар ол темага база хөйнү бижип, тайбың камгалалынга боттарының төлептиг чогаалдары-биле база эң идепкейлиг киржип турарлар.

Совет чогаалчыларның Тыва салбырының баштаар черниң хуралынга республиканың чогаалчыларының тайбыңга болгаш улустарның найыралынга тураскааткан чогаалдарының чыындызын үндүрерин болгаш ооң акшазын тайбыңның Совет фондузунче киирерин шиитпирлээн. Ол ам барык белеткеттинген. Ук чыындыда бистиң Совет Тываның хоочун-даа, ортаа-даа салгалдың, аныяк-даа чогаалчыларының тайбың болгаш найырал дугайында чогаалдары — шүлүктер, рассказтар болгаш очерктер киргилээн.

Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. Сарыг-оолдуң чогаалдарында тайбың болгаш найырал дугайы онзагай болгаш хөйү-биле көргүстүнүп турар. Ооң Ада-чурттуң хосталгалыг Улуг ыдыктыг дайынының чылдарында бижип турган чогаалдары, ылаңгыя «Белек», «Ол-ла Маскажык», «Сапы-Мөге» дээн чижектиг тоожу чугаалары, «Ынакшаанны күштүг», «Хорлуу кадай» дээш ышкаш шүлүктери дайын-чааның халаптыын көргүскеш, дайынны дүргеп-не бастып, тиилеп үнгеш, тайбың чаагай чурттаарынче чонну эвилеедеп турган. Тайбың үеде ол чер-делегейге быжыг тайбыңны болгаш улустарның ленинчи акы-дуңма найыралын быжыглаарынче кыйгырган хөй-хөй шүлүктерни бижип турар. Оларның иштинде «Тайбың тиилээр», «Тайбың күш-ажыл», «Килеңим сөгледим» дээн чижектиг кайгамчык күштүг шүлүктерни номчуп болур.

Шүлүкчү Юрий Кюнзегештиң чогаалдарында тайбың болгаш найырал дугайы база байлак. Ооң «Ховунуң аялгалары» деп чыындызында «Тайбыңның камгалалында» деп тускай эгелиг, кижиниң сеткил-соруун ыпсып турар өөр шүлүктер кирген. «Хүннү уткуу» деп чыындыз шүлүктери чүмү-биле тайбыңга болгаш найыралга бараалгаттынган.

Чогаалчының «Тайбыңның күжү» деп шүлүү ыры апарган. Ооң чамдык одуруглары бо:

Чаа-дайын кыпсыкчызы
дээрбечинни
Чаңгыс демниг чылча шавар
күчүлүг бис.
Тайлып читпес чырык
херел, ыры-хөгжүм —
Тайбың — күштүг,
бүзүрелдиг быжыг холда.
Узун тайбың
Улуг күжү
Бомбузектиң ынавыжы—
Бөдүүн чонда.

Олег Суваккпит «Дайынчы аалдар» деп кезек шүлүктериниң иштинде «Тиилелге» деп шүлүүнде мынча дээн:

Тиилелге!

Тиилелге!
Дайын чаңнык
чыжырткайнып чиде берди.
Дайынчылар бажыңнарда
чанып келди.
Үрде манаан тайбыңывыс
чырык хүнү
Үнүш-чимис чечээ-биле
моорлап келди.
Бистер шупту: сен-даа,
мен-даа сыныш билбейн,
Биле кадып, өлүм удур
туруштувус.
Дайын катап бистиң черге
келбес кылдыр
Дадыгып ап, өңнүктер тын,
күштелдивис...

Чыындыда аныяк авторларның-даа тайбың, найырал темазынга тураскааткан күштүг одуруглары киргилээн черле өөрүнчүг.

Чогаалчының үнү — чоннуң үнү, партияның үнү, Төрээн чуртунуң үнү болур. Тайбың дээрге — чер-делегейге чоннуң аас-кежиги-дир. Ынчангаш чогаалчылар ол аас-кежикти алгап ырлап турар. «Тайбың болгаш найырал» деп чыындыда бистиң тыва чогаалчыларның чер-делегейге быжыг тайбың дээш бүгү-ниити демиселге киржилгезиниң болгаш тайбыңның Совет фондузунга материалдыг деткимчезиниң база боттарының патриотчу болгаш интернационалчы буянныг чаагай хүлээлгезин күүседип турарының бир көскү херечизи-дир.

Л. ЧАДАМБА,
чогаалчы.

«Полесье» ансамбль Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалында (Кубада) барган. Солагай талакы чурукта ол ансамбльдиң киржикчилери, а оң талазында ансамбльдиң ыраажызы, Пинскиниң техниктиг училищезиниң ажылчыны Наталья ДОМНЕНКО.

Э. КОБЯКТЫҢ фотолары, СЭТА-ның фотохрониказы.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

Оорлаар чоруктуң күрүнеге-даа, хамаатыларга-даа чедирип турар хоразы улуг. Оор херекти кымнар үүлгедип турарыл? Ону демги-ле ол арагаже суңдугар, хуу өнчүзүрек, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, «чиик» амыдырал күзээр, доктаамал чурттаар чери чок ийи-чаңгыс кижилерниң үүлгедип турары билдингир. Ол дугайын эш-өөр «Шын» солуннуң арыннарынга парлаттынып турар чүүлдеринде бижип турар. Бо хире магалыг амыдыралдыг үеде чурттаалгазын эң-не чыдып калган чорук — оорланыр чорукка «орнап» чоруур кижилер чаржыкчыг-дыр. Ооң-биле холбашкан кижилер ол үүлгедиин каап, амыдыралдың шын оруунче катап кирип, ак сеткилдиг күш-ажылы-биле чурттаар ужурлуг. Ынчангаш бистиң республиканың ол-бо булуңнарында оорлар-биле демисел бо сөөлгү үеде күштелген.

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң девискээринде ниитиниң, хамаатыларның мал-магаайын оорлаар чоруктар бар. Аңаа хамаарыштыр каш тодаргай чижектерден маңаа киирейн. Доктаамал кылган ажылы чок, 23 харлыг Александр Монгуш эрткен чылын кожазы Дадар-оол Куударның хаванын оорлап алгаш, соп алган турда, суурнуң дружинниктери ону тудуп илереткен. Бо херек А. Монгуш-биле хаванның ээзиниң аразынга арткан. Хаванның өртээн төлеп бээри-биле херек ол хевээр соксаан. А. Монгуш ооң соонда база оор чорууун уламчылап чоруп турган. Ол эрткен чылдың декабрь айда төрелиниң бажыңындан идик-хеп оорлаан туттурган, ооң херээн эш хуу судунче шилчиткен.

Кайда-даа ажылдавайн турар аныяк кижилерни ажылга хаара тудар айтырыгны көдээ Совет, совхозтуң комсомол комитеди кичээнгейге ап, ол талазы-биле чогуур хемчеглерни алыры чугула. Оор херек, ниитиниң корум-чурум үрээшкиннери-биле холбашкан чаңгыс-даа таварылганы тоомча чок эттирер чорук кончуг шын эвес. Ооң аңгыда, өнчүзүн оорлаткан хамаатылар-биле ону оорлаан кижилерниң аразында бот-боттары дугуржуп ап, ону чогуур органнарга-даа дыңнатпайн, төледип алыры-биле оор херекти базырып каантар таварылгалар кончуг шын эвес деп бодаар мен.

Мен бодаарымга, оор херек кылгаш, туттурган кижини чогуур органнарга шилчидип берип, кеземче харысалгазынче киирерин албан. Ынчанмас болза мал оорлаан кижи малдың ээзинге төлеп бээр боор дутуржуп, анаа бир ийи кижиниң аразынга өре ышкаш кылдыр артып калыр чоруктар эвээш эвес. Ол кижилер оорланырын ооң-биле соксадып кагбас-ла болгай.

А. КУУЛАР.

ЧОННУҢ НИИТИ ХЕРЭЭ-ДИР

Бистиң Каа-Хем районда оорлаар чорук сөөлгү үеде тыптып турар апарган. Оорлар дээрге, ажыл кылбас, арагалаар, мангысталчак амыдыралдыг ийи-чаңгыс кижилер-дир. Ынчангаш ажыл кылбас, «дүнеки» чоруктуг, арагалаар кижилерни учёт ап, ажылга киирип, чон мурнунга тургузуп турар болза эки.

Эрткен чылын кадарчылар Д. Сояннын, Ч. Салчактың хуу идектерин, бызаазын-даа арттырбайн, оорлар сүре берген. Ол кадарчылар баадиранышкынын бижээш, бистиң районнуң милиция черинге берген, ынчалза-даа истелге органындан чаңгыс-даа кижи айтырып келбээн.

Машина-техника ажыглап оорлаар чорук чамдык организациялар, совхозтар, ажыл-агыйлар удуртукчуларының техника ажыглалын хайгаарап турарының кошкаанда. Чамдык кижилер оорну көрген-даа болза ыттавас, «мээң малым эвес» дээр хөөнүг. Көрген, билген кижилер чугаалап турар болза, оорлар ынчан арны кызып, базар-баар чер тыппас ийик. Бо дээрге нити чоннуң херээ-дир. Ынчангаш оорлар-биле шыңгыы демисежир болза эки.

М. ХОВАЛЫГ,
«Енисей» совхозта ивек кадарчызы.

ТУРКМЕНФИЛЬМ» студиянын 1978 чылда бүдүргени

«АК ШАҢ» деп уран чечен фильм республиканың экраннарынга август 4-те үнүп эгелээр. Ынакшыл дугайын ук кинода тоожуп турар. Көөрүнче силерни чалап тур, эргим өңнүктер.

А. ЗАЙЦЕВТИН «Кижи могадап ханмас Аз[illegible]зымны» деп фотоэтюду.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

● **ЧИИК АТЛЕТИКА.** Донецк чурттуг Надежда Ткаченко бодунуң төрээн хоорайында эрткен маргылдаага спорттуң беш хевиринге ССРЭ чемпиону атты алган Ол—100 метрни 13.36 секундада, 800 метрни —2.12.9 минутада эрткен, ядрону 15 метр 48 см ырады иткен болгаш черниң бедиин 180 сантиметрни, узунун—6 метр 25 см халаан. Бо дээрге амгы сезонда делегейде эң дээре көргүзүг болган.

Ийиги черни чурттуң эрткен чылдагы чемпиону Екатерина Смирнова (Рыбинск) болгаш үшкүзүн Екатерина Гордиенко (Донецк облазы) алган.

● **РЕГБИ.** «Социалистиг индустрия» солуннуң шаңналы дээш регби маргылдаазы Харьковта эртип турар. Румынияның, ССРЭ-ниң, Чехословакияның, Украинаның, Польшаның командалары ында киржип турар. Баштайгы ужуражыышкыннарда Румынияның командазы Польшаның шилиндек командазын 51:6 санга, ССРЭ-ниң шилиндек регбистери чехословак спортчуларны 18:4 санга уткан. Украина—Польша 9:4 санга ойнаан.

● **ШЫДЫРАА.** Элээди оолдарның делегей чемпиону москвачы Артур Юсупов Амстердамда делегей маргылдаазынга кириишкеш, гроссмейстер ат алырының бирги баллын алган. Артур 13 кижи-биле ойнааш, 9,5 санны алган. Ийиги черде Ларри Кристиансен (АКШ).

Делегей чемпиону Анатолий Карповтуң болгаш ол ат дээш кордакчы Виктор Корчнойнуң аразында бешки салыг ийи катап соңгаарлаткашының соонда, 124-кү кошта хайым боол доозулган. 107-ги кошта Корчной удуп алыр барымдаам чок деп санадаарга, оюнну хайым кылдыр дугуружкан. Бо салыг ниитизи-биле 12 шак 15 минута иштинде үргүлчүлээн.

Эрткен субботада ойнаан алдыгы салыг 23-кү кошта база хайым боол доозулган. Сан 0:0 хевээр.

Чедиги салыг дүүн болган.

● **ФУТБОЛ.** Чуртка бирги чер дээш эрткен воскресеньеде болган оюннарның түңнели мындыг болган: «Динамо» (Тбилиси)—«Динамо» (Москва) — 1:1, «Шахтёр»—«Динамо» (Киев)—2:0, «Локомотив» —«Кайрат»—0:2.

● **ДЗЮ-ДО.** Спорттуң бо хевиринге Липецкиге эрткен ССРЭ чемпионадынга чурттуң тулган чемпиону атты москвачы Алексей Тюрин чаалап алган. Деңзи аайы-биле чемпион болганнар болза: Арамбий Емиж (Майков), Петр Пономарев (Каунас), Тамаз Намгалаури (Тбилиси).

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Алдын эжиктер». Музыкалыг программа. ЧССР.
11.45—«Чай келген», «Арыгда». Документалдыг фильмнер.
12.40—«Кино аян-чоруунуң клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер.
13.40—16.45—Чапсар.
16.45—«1978 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын тывсырынга». Чурукчу Д. Бисти.
17.15—«Спортчу класс».
КЫЗЫЛДАН
18.00—Телемедээлер.
18.15—«Чоннуң уран чүүлү». Дамчыдылга.
18.35—Киножурнал.
18.45—Телемедээлер (орус дылга).
18.55—Чарлалдар.
МОСКВАДАН
19.00—«Эртем амыдыралы».
19.30—Медээлер.
19.45—«Аныяктарның болгаш студентилерниң Гаванада фестивалында».
20.30—«Оон эргим чүве чок». Документалдыг фильм.
21.20—Орус улустуң ырыларын Эстон ССР-ниң улустуң артизи М. Войтес күүседир.
21.45—«Кижи болгаш чер». Көдээ ажыл-агыйы ишчилериниң дугайында кинопанорама.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.40 «Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү делегей фестивалында». Улусчу музыка болгаш таңцы концерти. Гаванадан дамчыдылга. Түңнелинде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
18.00— «Москвачыларның ажылчын магадылалы».
18.30—«Горнистер, кайда силер».
КЫЗЫЛДАН
19.00—«Ареен». Уран-чечен фильм.
20.30—«Улуг диагональ». Документалдыг фильм.
20.50—«Бэла Руденко ырлап тур». Фильм-концерт.
21.05—21.35—«Хостуг Анголаның үнү». Документалдыг фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

АВГУСТ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Беркуттуң сөөлгү чылы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Синдбадтың чедиги аян-чоруу» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, «Ойнаарак» 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Уруглар болгаш херээженнер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Багдасар кадайындан чарылган» 15.00, «Өске кижилер» 16.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАИГЫ»: «Хуу-салымның белээ» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2158.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01230.